

TEATRIANKEET 2008/2009

1. Algupärane teatritekst, mille ilmumine Eesti lavale hooajal 2008/2009 tundub teile märkimisväärne?
2. Põnevaim/ootamatuim tõlkenäidend eesti teatris?
3. Parim lavastus?
4. ... muusikaline kujundus, kunstnikutöö, koreograafia?
5. ... naisosatäitmine?
6. ... meesosatäitmine?
7. ... kõrvalosa?
8. Millise Eesti teatri repertuaarikujundust peate kõige läbimõeldumaks?
9. Kuidas kommenteerite väike- ja projektiteatrite üha hoogustunud lisandumist meie teatrimaastikule (sh kutselise ja harrastusteatrite ühistööd). Millest kõneleb see tendentsina? Kas need alternatiivsed ettevõtmised on rikastanud teatripilti ka sisuliselt, pakkudes midagi seni puudunut, või on see mitmekesisustumine ennekõike institutsioonilist laadi, dubleerides niigi olemas olevat. Missuguseid teatriavastusi ja -avardumisi projektitrüppidelt ootaksite?
10. Mida sooviksite kommenteerida? (Probleemid, mured, rõõmud, üllatused, vihastamised, tähelepanekud vms.)

HEIDI AADMA:

1. *Urmas Vadi „Ballettmeister“* (lavastaja Andres Noormets) Endlas kui praeguste aja-lookäsitluste loomingulisim näide. Madis Kõivu „Lõputu kohvijoomine“ (lavastaja Priit Pedajas) kui ajalik süntees ajatust kulgemisest ajaloos ning Andrus Kivirähi „Vombat“ Eesti Draamateatris (lavastaja Merle Karusoo) kui parim näide autori ja lavastaja koostööst eestluse mälu ja enesetunnetuse analüüsimisel.

2. Paul Claudeli „Maarja kuulutamine“ (tõlk. Tõnu Önnepalu), Gerald Sibleyrase „Graffiti“ (tõlk. Margus Alver) ja Edna Mazja „Mängud tagahoovis ehk Because“ (tõlk. Kalle Kasemaa).
3. Tiit Ojasoo ja Ene-Liis Semperi „Kuidas seletada pilte surnud jänesele“ (NO83), Hendrik Toompere „Toatüdrukud“ (Rakvere Teater), Eili Neuhausi „Mtsenski maakonna leedi Macbeth“ (MTÜ PRO 3) raames ning Elmo Nüganeni „Meie, kangelased“ (Tallinna Linnateater). Tantsulistest lavastustest Mart Kangro ja Renate Valme monoesitused „Can't get no / Satisfaction“ ning „Second Land“.
4. Muusikaline kujundus: DJ Aleksandr Žedeljovi „Mängud tagahoovis“; Päär Pärensoni „Külmapildid“; Pärt Uusbergi „Pea vahetus“. Kunstnikutöö: Ervin Öunapuu oma koostöös Hendrik Toomperega („Loss“, „Toatüdrukud“, „Pedro Páramo“); Aime Unt („Arbuusisuhkrus“) ja Ann Lumiste („Armastuse valem“).
5. Ülle Lichtfeldt („Top Dogs“, „Toatüdrukud“, „Mtsenski maakonna leedi Macbeth“); Alina Karmazina („Mängud tagahoovis“) ja Anu Lamp („Meie, kangelased“).
6. Hannes Kaljujärv („Imearst“, „Küünlad põlevad lõpuni“); Lembit Ulfsak („Lõputu kohvijoomine“); Ago Anderson („Ballettmeister“).
7. Liina Tennosaar („Külmapildid“); Piret Kalda („Iguaani öö“); Marin Mägi („Mtsenski maakonna leedi Macbeth“); Katariina Lauk („Misanatroop“); Liina Olmaru („Graffiti“); Tõnu Oja („Vombat“, „Lõputu kohvijoomine“); Lembit Peterson („Maarja kuulutamine“); Rasmus Kaljujärv („rambo“); kõik osalejad NO83,5 aktsioonis „Kohtumised“.

8. – 10. Nagu küsimuses viidatakse, nihutab hoogustunud väiketeatrite ja projektlavastuste tulek repertuaariküsimuse ühe teatri raamest laiemale pinnale ning küsida võiks pigem, milline valik on oluliselt täiendanud kogu eesti teatripilti, olgu see siis üksiklavastus või teatri repertuaar tervenisti. Loomulikult on teatriloomingu iseseisvumine ainult teroitatav, seda enam, et eelarve kitsendamine on mitmedki suurteatrid viimasel aastatel riskialtimaks muutunud repertuaarivalikult taas kindlate publikumagnetite lavastamise teele ehmatanud. Möödunud hooaja omapärasemad ja seetõttu ka meelde jäävamad lavastused on tulnudki projektidest või väiketruppidelt: lavakooli tudengite „Kiivad armastajad” (lav Kristjan Üksküla) Dominiiklaste kloostri hoovis; keskkonna- ja osavõtuteatri ainulaadse näitena Eestis „Ei teki ega kao” (lav Siret Paju) Kärkla vanas elektri jaamas toimunud Hea Energia festivalil ning juba mainitud „Mtsenski maakonna leedi Macbeth” Ontika mõisas. Ideeliselt jõulisim oli teatritest kindlasti Von Krahl oma sarjaga „Kas on elu pärast kapitalismi?”. Tekstivalikuis järjekindel ja lootustandev on PolygonTeater („Külmapildid”, „Hapnik”); Teatrilabor/Cabaret Rhizome jääb silma omapärase ja pidevalt areneva improvisatsioonilise käekirjaga. Lavastuste pihustumine teatrimajadest välja paneb aga endisest veelgi halvemasse seisu lastele ja noortele suunatud lavastused. Kui repertuaariteatris on neile oma kindel (tulutoov) nišš kindlustatud, siis ühe projekti raames kokku tulnud trupp sellele vaevalt keskendub.

ÜLEV AALOE:

1. Algupäranditest oli kindlasti kõige kaalukam Madis Kõivu „Lõputu kohvijoomine” Eesti Draamateatris. Oluliseks pean ka Karl Ristikivi „Hingede öö” (millega on ju varemgi jõudu katsutud) lavalejõudmist just sellises tänapäevases teatrikeeles, nagu leidis aset Margus Kasterpalu lavaseades Endlas.
2. Kui hea tõlkenäidend „leiab” oma lavastaja (ilmselt toimub see siiski vastupidi), siis

võib kõike oodata. Tallinna Linnateatris nii juhtus, prantslase Jean-Luc Lagarce’i „Meie, kangelased” (tõlkija Malle Talvet) Elmo Nüganeni lavastuses oli minu jaoks vaieldamatult aasta suurim teatrielamus. Kuna teater seostas selle Kafka-ainelise teose oskuslikult Kafka „Päevikute” ilmumisega, siis on põhjust rääkida kultuurisündmusest laiemalt.

Oma lavastaja leidis Lembit Petersoni näol ka Paul Claudeli „Maarja kuulutamine” (tõlkija Tõnu Õnnepalu). Kusagil mujal kui Katariina kirikus (ja Theatrumis) seda ette ei kujutakski.

Minu jaoks oli „oodatuim”, et lõpuks ometi jõudis Eesti lavale vene teatriuendaja Jevreinovi „Kõige tähtsam” (mis sest, et tudengite diplomilavastusena Eesti Draamateatri egiidi all).

3. Elmo Nüganeni „Meie, kangelased”.

4. Vladimir Anšon (kunstnik), Reet Aus (kostüümikunstnik), Jaak Jürisson ja Riina Roose (muusikaline kujundus) – „Meie, kangelased”. Aime Unt (kunstnikutöö) – „Hingede öö”.

5. – 7. Eks parimaid osatäitmisigi tule otsida parimatest lavastustest. Lavastuses „Meie, kangelased” hüilgas kogu trupp – nii hea ansambli mängu kui ka individuaalsete sooritustega.

Meelde jäänud meesosatäitjatest tahaks lisada veel Lembit Petersoni („Maarja kuulutamine”), Ago Andersoni („Ballettmeister” Endlas), Lembit Ullsaki (monotükk „Minu kallis lift” Vana Baskini Teatris), Hannes Kaljujärve („Küünlad põlevad lõpuni” Ugalas) ja Peeter Tammearu („Härä Punttila ja tema sulane Matti” Ugalas).

8. Eelmise aasta TMK ankeedis tõdesin, et objektiivselt on sellele küsimusele vastata võimatu, igal teatril on oma spetsiifika ja probleemid. Aga kui lihtsalt nimetuste järgi otsustada, siis kõige ideaalilähedasem oli see möödunud hooajal Endlal: oli maailmaklassikat (Gogoli „Revident”), eesti klassikat („Hingede öö”), uusi algupärandeid – lastekas, noortekas, komöödia (Urmas Vadi „Ballettmeister”) ja muusikal („Rai-

monds"); lisaks tänapäevane lääne komöödia ja krimka ning isegi ooperiprojekt („Thais“). Nende lavastuste kunstilise õnnestumise tase on aga üpriski kõiku. Žanrilise mitmekülgsuse poolest paistsid silma ka teised väikesed repertuaariteatrid – Viljandi ja Rakvere teater, sest nemadki peavad pakkuma „igaihele midagi“. Samas: Endla repertuaar oli „kõige kutsuvam“.

9. – 10. Teatrite ja projektiteatrite nimikiri on veninud lootusetult pikaks ja neid tuleb kuuldavasti veelgi juurde. Sama kehtib ka suvel pakutavate lavastuste kohta. Aga kõike üks inimene niikuinii ei jõua ega peagi. Ju leiab ka iga väiketeater oma vaataja, kelle nimel teatrit teha. Ja kui tegijail on tahtmist ja tunnet, et see on eneseväljenduseks hädavajalik, kui näitlejapotentsiaali jätkub, siis andku aga tuld. Teinekord mõnelt väikesel projektiteatri lavastuselt positiivselt üllatununa koju kõmpides oled õnnelikum kui pärast nõutuks tegeva lavastuse nägemist mõnes suures teatris. Tooksin ühe näite. Mõõdunud hooajal tõid kaks teatrit välja muusikalise loo Artur Rinnest (Ugala ja Varius). Nende kahe lavastuse võrdlemine oleks kohatu. Nii erinevad on taotlused ja võimalused. Aga üks ületas ootusi ja teine jäi ootustele alla.

Teatrite rohkuses on siiski üks „aga“. Võimalus sattuda halvale etendusele kasvab ja võib väiksema teatrikogemusega vaatajal teatriisu hoopis ära võtta. Või luua väära ettekujutuse sellest, mis on teater. Ise kogesin niisugust teatritüdimust vabariiklikul draamafestivalil Tartus, kus nägin napi nädala jooksul ligi paarikümnet lavastust. Ja ometi „olid koos parimad“.

Kardan teatud killustumist. Veelgi enam vastutustunde puudumist, ebaetilisust, mis johtub tihti aabitsatõdede mittetundmisest. Ja kuidas seda nõuda, kui tegijaid on nii palju. Kusjuures kõike on võimalik ajada rahapuuduse süüks. Tooksin paralleeli kunagise kirjastusbuumiga, mil raamatuid anti välja väga palju, enamasti kirjastajate maitsele või kasumilootustele vastavalt, kirjastustest kadusid toimetajad, tõlkeraama-

tuid ei julgenud tihti kättegi võtta. Ehkki raamatuid ilmub nüüd juba märksa vähem, on usaldamatus jäänud.

JAAK ALLIK:

1. Urmas Vadi „Ballettmeister“ ning Andrus Kivirähi „Vombat“ sekkuvad üsna vaimukalt lähiajaloo mõtestamise ja hindamise ümber käivasse kemplusse. Ka Kivirähi „Ingel, ingel, vii mind taeva...“ käsitleb tegelikult sama teemat, tõsi küll, süvapsühholoogilisemalt. Väga nauditav oli Urmas Lennuki töötlus Nikolai Leskovi jutustusest „Mtsenski maakonna leedi Macbeth“.

2. Kahtlemata Paul Claudeli „Maarja kuulutamine“. Rõõmustab ka, et Lääne-Euroopa praeguste heas mõttes menudramaturgide Éric-Emmanuel Schmitti ning Yasmina Reza uusimad näidendid kiiresti eesti vaatajani jõudsid.

3. Panen siia kirja need lavastused, mis mulle möödunud hooajal tervikelamuse pakkusid. Olgu nad minu poolt „äravaatamise“ kronoloogilises järjekorras: „Maarja kuulutamine“ (Lembit Peterson), „Hecuba pärast“ (Priit Võigemast), „Kuidas seletada pilte surnud jänesele“ (Tiit Ojasoo ja Ene-Liis Semper), „Mängud tagahoovis“ (Viktor Rõžakov), „Ballettmeister“ (Andres Noormets), „Mtsenski maakonna leedi Macbeth“ (Eili Neuhaus), „Augustikuu teemaja“ (Roman Baskin), „Meie, kangelased“ (Elmo Nüganen).

4. Vladimir Anšoni „Meie, kangelased“, Ervin Öunapuu „Toatüdrukud“, Ann Lumiste „Augustikuu teemaja“. Naiskoori mitmekülgne kasutamine lavastuses „Mtsenski maakonna leedi Macbeth“.

5. Marika Vaariku kultuuriminister lavastuses „Kuidas seletada pilte surnud jänesele“, Anu Lambi proua Tšissik lavastuses „Meie, kangelased“, Kersti Kreismanni Lettice Douffet „Leekrüüpes“, Ülle Lichtfeldt „Mtsenski maakonna leedi Macbethis“ ja „Toatüdrukutes“ (viimases kindlasti koos kogu ansambliga, seega ka Tiina Mälberg ja Anneli Rahkema) ja Alina Karmazina Dvori lavastuses „Mängud tagahoovis“.

6. Marko Matvere lavastustes „Augustikuu teemaja” ja „Ingel, ingel, vii mind taeva...”, Lembit Ulfsaki Stammgast „Lõputus kohvijoomises”, Andrus Vaariku härra Tšissik „Meie, kangelastes”, Ago Andersoni Erik/Harald „Ballettmeisteris”, Veikko Täär lavastuses „Spioon Venemaalt”.

7. Kaie Mihkelsoni Grete Virre „Vombatis”, Hendrik Toompere Gavin Ryng-Mayne „Aiapeos”, Hannes Kaljutarve Teddy „Imearstis”, Lembit Petersoni Anne Vercors „Maarja kuulutamises”, Tõnu Oja Rulling „Vombatis”, Jaak Prints „rambos”, Veiko Tubin ja Indrek Ojari lavastuses „Hecuba pärast”, Mart Avandi ja Priit Võigemasti dialoog „Pea vahetuses”.

8. Eelmises ankeedis kiitsin Eesti Draamateatris Rein Oja ja Priit Pedajase koostööst tekkinud sünergiat, see jätkus ka kõnealusel hooajal. Väga eripalgeline ja huvitav on ka Endla repertuaar.

9. Kutseliste lavastajate/näitlejate ja harrastusteatri suvine koostöö on viimastel hooaegadel andnud terve rea õnnestunud lavastusi ning tugevaid osatäitmisi (sel hooajal „Augustikuu teemaja” ja „Mtsenski maakonna leedi Macbeth”). Tundub, et see motiveerib ja paneb pingutama mõlemad pooli.

Mis puutub nn projektiteatritesse, siis need ei mahu kuidagi ühise nimetaja ja ühise analüüsi alla. On üheks (suve)lavastuseks loodud truppe, on püsivaid produktsioonikontoreid, kes töötavad kutseliste teatrite näitlejatega; on ka mõnes mõttes „avangard-teatreid”, kes tõesti otsivad ja tekitavad spetsiaalset repertuaari ning eelistavad näitlejatena vaba- või poolkutselisi, ja lõpuks on ka n-ö alalisi suveteatreid, kes pakuvad näitlejatele puhkuseaegset lisateenistust. Kogu selle kirju ja vastandlikest huvidest lähtuva seltskonna hulgas on täiesti erilisel kohal R.A.A.A.M, kes kümne aasta jooksul on spetsiaalselt tellinud ja lavale toonud juba mitukümmend uut eesti algupärandit.

„Projektluse” negatiivse küljena näen seda, kui riigi poolt tugevasti doteeritud institutsionaalsed teatrid hakkavad alla käima,

sest võimekad juhid eelistavad tegutsemist n-ö projektipõhiliselt. See on aga kivi Kultuuriministeeriumi „kaadripoliitika” kapsa-aeda.

10. Kaks aastat tagasi tõstsin ankeedile vastates esile Vene Teatri repertuaarivalikut, kus uue pealavastaja Mihhail Tšumatšenko juhtimisel toodi hooaja jooksul välja viisteist uuslavastust ja jõuti praktiliselt nullseisust arvestatavale kunstilisele tasemele. Varsti pärast seda otsustati Kultuuriministeeriumi kabinetivaikuses Mihhail Tšumatšenko Eestist minema kihutada, talle endale selle kohta ühtegi selgitust ega põhjendust esitamata. Ministeeriumi tehtud „saneerimise” tulemusena jäi teater aastaks kunstilise juhita ning mitmemiljoniline võlakoorem kasvas veelgi. Praegust hooaega pidid uued juhid Paul Himma ja Natalia Lapina alustama taas nullseisust (rahaga muidugi tugevalt miinuses).

2009. aasta kevadtalvel otsustati Kultuuriministeeriumi kabinetivaikuses Ugala teatrijuhi kohalt minema kihutada Peeter Tammearu, talle endale selle kohta ühtegi selgitust ega põhjendust esitamata. Ugala finantsseis oli sel hetkel ligi miljoniga plussis ning järgmise hooaja repertuaariplaani olemas. Kuulujutte selle kohta, et leidub inimesi, kes pole juhi tööstiiliga rahul, saab „vajadusel” initsieerida igas kunstiasutuses, aga sellist käitumist andekate loovimeestega, nagu lubab endale praegune kultuuriminister – inimeste vallandamist nendega sõnagi rääkimata –, pole siinmail igatahes pärast Stalini aega nähtud.

MARIS JOHANNES:

1. Urmas Vadi „Ballettmeister”, Madis Kõivu „Lõputu kohvijoomine”.
2. Jean-Luc Lagarce’i „Meie, kangelased”.
3. Tiit Ojasoo ja Ene-Liis Semperi „Kuidas seletada pilte surnud jänesele” – tüütute korduste kiuste (või tõttu) kõnekas.
4. Muusika + kunstnikutöö + liikumine Priit Pedajase „Lõputu kohvijoomises” – esteetiliselt lummas kaos. Kunstnikutöö: Vladimir Anšoni „Meie, kangelased”.

Madis Kõiv, „Lõputu kohvijoomine”. Külaline – Mait Malmsten, Stammgast –
Lembit Ulfsak, Uustulnuk – Jaan Rekkor ja Poeet – Taavi Teplekov.
Lavastaja Priit Pedajas. Esietendus 5. X 2008 Eesti Draamateatris.
Teet Malsroosi foto

5. Marika Vaariku kultuuriminister lavastuses „Kuidas seletada pilte surnud jänesele”.
6. Lembit Ulfsaki Stammgast „Lõputus kohvijoomises” – näitleja leigus ja rolli distantseeritus (või vastupidi) said kokku mehes, kes alati on kohal, sest Eestis teistmoodi ei saa.
7. Duett Anu Lamp + Andrus Vaarik lavastuses „Meie, kangelased” säriseb näitlejameisterlikkusest.
8. Liiga vähe näinud, et julgeksin suud täis võtta.
9. Kirjeldan kriitika põhjal: „Mtsenski maakonna leedi Macbethis” juhtus midagi, mida oleksin ise tahtnud näha – kahe eri keelt kõneleva teatritrupi kokkusaamine ja jõud.
10. Vanad enam ei mõista ja noored veel ei oska – selle hooaja diagnoos. Tõsi, nägema-

ta on Uku Uusbergi ja Andres Noormetsa lavastused, nemad oleksid mu teatripilti võinud muuta, vähemalt kaunistada.

OTT KARULIN:

1.–2. Olen nüüd, kaks aastat Eesti teatri aastaauhindade žüriisse kuuludes, lõplikult veendunud, et nii kaua kui peaaegu kõik Eesti teatrite lavastused on erinevate valmis-tekstide lavalekanded, ei ole võimalik rääkida mitmekülgsest eesti teatrist. Kas tõesti on traditsioon ja aukartus sõna lõpetatuse, viimistletuse ees nii suur, et see olukord kunagi ei muutugi? Loodan veel, et mitte, ning just seetõttu hoian teravalt silma peal sellel, mis toimub Cabaret Rhizome’is, vaatan mitu korda aastas lavastust „Kuidas seletada pilte surnud jänesele”, imetlen Von Krahli Teatri julgust terve hooaeg vaid kapitalismijärgse

elu teemale keskenduda ning sammun üha sagedamini Kanuti Gildi Saali poole.

3. – 7. Aastaaahindade nominentide nimistus on minu häält piisavalt ja nimede kordamine pole seetõttu vajalik. Eesti teatris on küllalt huvitavaid rolle, eriti on hea meel, et esile on tõusnud just nooremad näitlejad. (Kas viitab see sellelegi, et valitud repertuaaris on rohkem nooremaid tegelasi, mis omakorda lubab oletada, et publikugi keskmine vanus liigub allapoole?). Küll aga tuleb taas nentida, et sama lavastuse eri etenduste tase kõigub repertuaariteatrites kohutavalt. Me võime ju rääkida, et näitlemine on kutsumus, kuid see ei vähenda selle ameti tööks olemist. Keset stseeni naerma purskumised, markeerides mängimised, lõpustseeniks äraminemised jms on publikule näkku sülitamine, millele iga teine tööandja karmilt reageeriks. Kas tõesti ollakse ikka veel enesega rahul, et purjus näitleja on Eesti teatrilavalt peaaegu kadunud, mistõttu enamat ei oodata? Eesti publik on küll traditsiooniliselt vagur, kuid põlvkondade vahetumisega muutub seegi – parem seda ennetada ja jõulisemalt lavastuste käekäigul silma peal hoida (viimane peaks olema igale lavastajale iseenesestmõistetav).

8. Pigem on küsimus teatrite kuvandis ja eesmärkides. On neid teatreid, kelle puhul on kõik selge. Estonia on muusikateater, Eesti Draamateater püüab tuua lavale heas vahekorras eesti ja maailma klassikalist ja uuemat dramaturgiat, Teater NO99 on selgelt oma kunstilise juhi nägu; järgmisena maakonnakeskuste teatrid, kellel ei jäägi muud üle, kui püüda kõigile midagi pakkuda (neist vaid Endla puhul saab rääkida läbi-vast repertuaarikontseptsioonist ja kartmatusest uut moodi proovida), ning siis kõik ülejäänud, kes heitlevad paljude eesmärkide vahel ning kelle repertuaar saab kokku eri lavastajate soovidest, kellelegi hea mulje jätanud tekstidest ja kohustuslikest kavadest – ühesõnaga juhuslikult. Seetõttu tulebki vastuseid otsida vabatruppide seast: PolygonTeater on kindlalt sammumas ruumitudlike ja -otsinguliste uuspoetiliste la-

vastuste rajal, Cabaret Rhizome ammutab oma impulsid etüüdipõhisest teatrist. Vanematest truppidest sobib seda nimekirja jätkama vaid Theatrum, kes on suutnud oma kunstilised põhimõtted, ülima sõna kõla ja tähenduse austuse ja kristliku maailmavaate kergelt edasi anda nii trupi põhilavastustes kui ka Vanalinna Hariduskollegiumi lõpulaavastustes.

9. Lõpuks ometi. Ei julge küll ennustada, et saab otsa aeg, kui lavakooli lõpetajad vaid eri teatrite vahel valivad, mõtlematagi võimalusele ise midagi vastavalt oma kunstilistele tõekspidamistele alustada, aga mingit sinnapoole liikumist võib täheldada küll. Arvatavasti pole paljude vabatruppide tekke taga siiski niivõrd kunstilised põlemised, kui võrd majanduslik paratamatus, kuid käesoleval juhul pühitseb tulemus abinõu. Muidugi on pilt laienenud ka kunstiliselt: mõnd truppi mainisin eelnevalt, lisaks ideaalne kutseliste ja harrastajate, eestlaste ja venelaste koostöö „Mtsenski maakonna leedi Macbeth“. Loodetavasti on meie teatritegijate seas lõplikult murdunud mõttekäik „teen teatritrupi – püüan saada oma maja ja riigitoetuse – olengi päris teater (loe: institutsioon)“ ning tahetakse edasigi vabatruppideks eksisteerida. Viimane on võimalik vaid juhul, kui Kultuuriministeerium ei lükka liiga palju oma kohustusi Kultuurkapitali näitekunsti sihtkapitalile, et sellel jääks mingit raha ka vabatruppide toetamiseks, sest selleta nad ellu ei jääks. Teine võimalus oleks ministeeriumi rahastamispõhimõtete muutmine ning nn vaba-AITade loomine, aga sellega läheb igal juhul veel aega.

GERDA KORDEMETS:

1. Uku Uusbergi „Pea vahetus“.
2. Jean-Luc Lagarce'i „Meie, kangelased“ (tõlkija Malle Talvet).
3. Uku Uusbergi „Pea vahetus“. Teater NO99.
4. Kujundus: Ervin Öunapuu „Toatüdrud“ (Rakvere Teater) ja „Loss“ (Vanemuine). Riina Degtjarenko „Lõputu kohvijoomine“ (Eesti Draamateater). Muusikaline

kujundus: kammerkoor „Head ööd, vend!“ ja Pärt Uusberg „Pea vahetuses“. Tiit Palu „Revident“ Endlas.

5. Marika Vaariku kultuuriminister NO83 lavastuses „Kuidas seletada pilte surnud jänesele“. Anu Lambi proua Tšissik Tallinna Linnateatri lavastuses „Meie, kangelased“.

6. Ago Anderson Endla „Ballettmeisteris“. Andrus Vaariku härra Tšissik lavastuses „Meie, kangelased“.

7. Lavastuste „Meie, kangelased“ ja „Hecuba pärast“ näitetrupid Tallinna Linnateatris.

8. Hetkel ei adu küll ühegi teatri repertuaarikujuanduses mingit väga selget joont. Majandussurutis mängib oma osa ja nii lüpsatakse fossiilseid rahamasinaid, kuni veel vähegi saab, ning püütakse sinna kõrvale lavale upitada mõttetusi, millest loodetakse tulevikus sama.

Üldpilt on kirju, kuid kahjuks keskpärasem kui mõned aastad tagasi. Kui pidada oluliseks sihtrühmale orienteeritust, tuleb ilmselt esile tõsta NO99 repertuaarikujuandust – nemad näivad tundvat oma publikut kõige paremini ja kuna see langeb õnnelikult kokku sellega, millist sõnumit tahetakse „väljastada“, ongi konsensus just nagu käes. Ülejäänud, vabalt ringleva publiku ligimeelitamine ei paista NO99-t huvitavat ja nii jääb sellest teatrist natuke ülbe mulje. Paljud inimesed arvavad miskipärast, et „neile pole seal midagi“. Võimalik ka, et see on lihtsalt teatri näo ja sõnumi küsimus ning sel pole repertuaaripoliitikaga pistmist.

Hea ja tugeva keskpunkti oma repertuaarile on mastaapsete Tammsaare lavaversioonidega loonud Tallinna Linnateater. Seda ümbritsev on aga kirju rida väikesi asju, millest kahjuks terovikpilti ei kujune.

Omamoodi tendents oli mõni aasta tagasi omadramaturgilises priiskamises teatritesse kinnistunud näitekirjanikud – Draamateatris (ja natuke ka Vanemuises) Andrus Kivirähk, Rakveres Urmas Lennuk, Linnateatris Jaan Tätte... Linnateatris on Tätte ajastu lõppenud. Osalt on see ehk kurbki,

aga küllap on aeg uueks ringiks, teatud rotatsiooniks – Kivirähi „Vombat“ Draamateatris oli mage, aga tema „Ingel, ingel vii mind taeva...“, mis astus harjumuspärase teatriruumi, seda rõõmustavam uudis.

9. Kõigepealt kõneleb selline nähtus kahest praktilisest asjaolust: teater on Eestis jätkuvalt popp ja üha suurem hulk inimesi arvab end olevat selles vallas teenimatult kõrvale jäänud. Sellel omakorda võib olla kaks põhjust: kas nii ongi või hindavad inimesed ennast ja oma talenti üle. Paraku peab tunnistama, et Eestis prevaleerib viimane tendents.

Oma panuse vabatruppide buumi on muidugi andnud ka repertuaariteatrid (mõni suurem ehk muljega liiga kiviinunud või tolmunud olekust, mõni väiksem ülbe ja üleoleva suhtumisega publikusse ja tegijatesse ning mõlemad selge soovimatusega sellest mainest vabaneda).

Projektitruppidele tuleb ilmselt natuke aega anda oma olemasolu tõestada, terad sõkaldest eraldada. Hea näide on R.A.A.A.M., mida praegu võetakse küll juba tõsise teatrina, kuigi tegutsetakse jätkuvalt projektipõhiselt. Aga sõnum on selge, kvaliteet teada ja tuntud. Asju aetakse vaikselt, ilma liigse plära ja kellalöömiseta, aga ollakse usaldusväärsed nii publiku kui ka tegijate silmis.

Isiklikult minule ei meeldi enamasti see nn kutselise ja harrastusteatri koostöö. Kindlasti on sellistel projektidel innustav mõju harrastajatele ja tuleb mõõnda, et on olnud üksikuid õnnestunud ja isegi väga õnnestunud lavastusi, kuid sageli on tegu keskpärase lõpptulemusega, kus harrastajate abitus torkab veelgi rohkem silma ning kutseline näitleja ei mõju samuti orgaaniliselt.

Kui harrastajatel on kutseline tase või andekas lavastaja (nagu näiteks Võru Linnateatri puhul), polegi nad enam harrastajad.

Teatri üldpilti on projektiteatrid muidugi rikastanud. Oleksin ettevaatlik ootama neilt mingeid tohutuid uuendusi – tundub, et „uuendustega“ on tore vehkida, kui ol-

lakse uued tegijad, aga kui hakata analüüsima, siis tuleb välja, et kõik on juba ammu olnud...

Tahaks õigupoolest teada, mis asi on see uus vorm, mida teatris pidevalt justkui nõutakse ja oodatakse? Milles see peaks väljenduma? Uus on uus ju ainult teatud kontekstis. Mul pole midagi selle vastu, kui kahekolmekümnesed peavad uueks seda, mis pisut krehvtisemal kujul 1960. – 70-ndatel juba oli. Ootaks rohkem tolerantsi siis ka 50+ inimeste suhtes, keda see praegusel lahjendatud kujul enam ei huvita...

Minu arust oli (aga ka nimelt eesti praeguses teatripildis) lõppenud hooaja uuslavastusest uudseima teatrikeelega Üku Uusbergi lavastus „Pea vahetus“. Uudne just oma lihtsuses. Ja võimalik ka, et siiruses.

JAANUS KULLI:

1. Madis Kõivu „Lõputu kohvijoomine“ Eesti Draamateatris. Tiit Ojasoo ja Ene-Liis Semperi „Kuidas seletada pilte surnud jänesele“ NO83-s.
2. Jean-Luc Lagarce'i „Meie, kangelased“ Tallinna Linnateatris. Donald Marguliesi „Kogutud teosed“ Vanemuises.
3. Elmo Nüganeni „Meie, kangelased“ Tallinna Linnateatris; Hendrik Toompere „Toatüdrukud“ Rakvere Teatris.
4. Muusikaline kujundus: Tiit Palu „Revident“ Endlas. Kunstnikutöö: Ervin Öunapuu „Toatüdrukud“ Rakvere Teatris. Jaanus Vahtra kostüümid lavastuses „Pedro Páramo“ ja Riina Degtjarenko „Lõputu kohvijoomine“ Eesti Draamateatris.
5. Ülle Lichtfeldti Solange ja Tiina Mälbergi Claire „Toatüdrukutes“; Külliki Saldre Ruth ja Hilje Mureli Lisa „Kogutud teostes“.
6. Hendrik Toompere Gavin Ryng-Mayne Ohtu mõisa „Aiapeos“. Andrus Vaariku Härra Tšissik (tegelikult vääriski äramärkimist terve lavastuse trupp) lavastuses „Meie, kangelased“. Ago Andersoni Erik/Harald Endla „Ballettmeisteris“. Märt Avandi Billy Croker ja Tõnu Kargi Moonface Martin Muusikaliteatri lavastuses „Nii

on meil moes“ Tallinna Linnahallis. Sulev Teppart Michel Houille „Tapatöö jumalas“ Kuressaare Linnateatris.

7. Lavastuse „Hecuba pärast“ näitetrupp Tallinna Linnateatris. Tõnu Oja Kõhn mees „Lõputus kohvijoomises“. Ago Andersoni koolide ülem Hlopov, Jaan Rekkori kohtunik Ljapkin-Tjapkin, Indrek Taalmaa teener Ossip ning Karin Tammaru linnapea naine Anna „Revidendis“. Eduard Salmistu Barry „Aiapeos“.

8. Eesti teatrimaastik paisub üha uute väike- ja projektiteatrite lisandumisega kui värske taigen üle kausiääre, kus ühtset teravikpilti pole ka kõige parema tahtmise juures võimalik enam aduda. Näiteks võib ju mõne ääremaa alternatiivse teatrilabori hooaja mõlemad kaks uuslavastust õnnestuda. Seega on pandud täppi ning võiks ju öelda, et see on „kõige läbimõeldum repertuaarikujundus“. Kuid kas saab võrrelda teatreid, kus tuuakse hooajal välja kaks või kaksteist uuslavastust? Paraku ei kosta pahatihti pealinna ka äsja (või korra?) sündinud teatrilaborite tegemised.

See on nüüd küll pigem jutt tulevikku, järgmise aasta ankeedi tarvis, aga kindlasti oleks ka Tallinna Linnateatri kõnesoleva hooaja pilt olnud teine, kui teater teadnuks, et uut maja ei tulegi ning mängupaikadena oleks olnud endiselt rivois Lavaauk ja Põrgusaal. Kui läbimõelduse all mõista sihitust, suunatust ja kinnistumist oma kindlale publikule, tuleks kindlasti nimetada NO99, Von Krahl ja Vana Baskini Teatri tegemisi, kes arvestavad kõige sihiteadlikumalt ja järjekindlamalt oma publikuga, vaataja kunstihariduse ja -maitse, avatuse ja vastuvõtuniivooga. Samas kui näiteks Eesti Draamateater või Vene Teater ei saa endale sedavõrd selget nišiteatri positsiooni lubada.

9. Väike- ja projektiteatrite silmanähtav lisandumine on minu meelest esimene ja selge märk selles, et üha rohkem on „turul“ vabakutselisi näitlejaid ning et tegevnäitlejate arv aina suureneb, kuna näitlejaid ei koolitata ainult Toompeal. Nad kõik tahavad enast rakendada ja tõestada. Tulemuseks ongi

teatriüksuste arvu suurenemine, kuid kaheldav, kas selle taga võib näha ka pildi avardumist ja mitmekesisustumist. Võib arvata, et ennekõike on huvitav lavastajatel ja näitlejatel ennast erinevates kooslustes proovile panna. Kui tekib jumalik säde, jõuavad need kooslused kahtlemata lavalt ka saali ning teatriannaalidesse.

Roman Baskini lavastatud „Aiapeos“ Ohtu mõisas tegi kaasa näitlejaid vist igast Eesti teatrist pluss lavakunstikoolist ning kahtlemata oli see huvitav ja loodetavasti ka kasulik kogemus igale osatäitjale.

Küsimuses püstitatud kutselise ja harrastusteatri (näitlejate) ühistööst tooksin siinkohal õnnestunud näitena Variuse „See ei ole Tammsaare!“ Heidi Sarapuu lavastuses, kus Ene Järvis oma mänguga kogu ülejäänud mitteproffidest trupi justkui natuke maast üles tõstis.

10. Tallinna Linnavalitsuse alatutele mängudele Linnateatriga annab alternatiivi otsida.

ALVAR LOOG:

1. Mari Vihmandi „Armastuse valem“.
3. Liis Kolle „Armastuse valem“ Estonias.
4. Riina Degtjarenko („Lõputu kohvijoomine“ Eesti Draamateatris).
5. Helen Lokuta (Eesti Kontserdi ja Pärnu Filharmoonia „Luigelend“ + Estonia „Armastuse valem“), Heli Veskus (Estonia „Maskiball“), Jekaterina Novosjolova ja Eliina Pähklimägi (Tartu Uue Teatri „Elud“).
6. René Soom (Eesti Kontserdi ja Pärnu Filharmoonia „Luigelend“ + Estonia „Armastuse valem“).
8. Vanemuine.
9. Mis ooperisse puutub, siis peale Estonia, Vanemuise ja Eesti Kontserdi peaksid selles valdkonnas justkui kõik ülejäänud kuuluma kategooriasse „projekti- ja väiketeatrid“. Viimaste aastate lõikes oleksid nendeks eelkõige Nargen Opera, Endla/PromFest, KaivConsort, Von Krahli Teater, Pärnu Ooper, Tallinna Filharmoonia, Pärnu Filharmoonia ning Muusika- ja Teatriakadeemia. Oopereid on ette kantud ka festivalidel Birgitta, Nargen, NYDD, Eesti muusika

päevad, Saaremaa ooperipäevad, Viljandi vanamuusika festival, Suure-Jaani muusikafestival, Türi Kevadfestival jt. Ehkki etenduste koguarvult moodustab nende pakutu „kutseliste“ kõrval kindlasti kaduva vähemuse, on lavastuste koguarv jälle selgelt „erategijate“ kasuks. Peale selle tutvustavad-taaselustavad need ettevõtmised teoseid, mis mitmesugustel põhjustel suure repertuaariteatris lavale ei jõua. Tänuväärset palju on viimasel ajal olnud pöördumist uute ja ka vanade kodumaiste algupärandite juurde. Eraldi märkimist väärib projektlavastuste keskeltläbi ajastuväärilisem režii. Kui peaksime jõudma olukorda, kus ooperit kuuleb ja näeb vaid Rahvusooperis, on see žanr surnud. Tänapäevase seisuga tundub, et Eestis liiguvad asjad vaikselt, ent kindlalt tänu „altpoolt tulevatele initsiatiivile“ hoopis vastupidises suunas.

REET MIKKEL:

1. Andrus Kivirähi „Ingel, Ingel, vii mind taeva...“ VAT Teatris ja „Vombat“ Eesti Draamateatris.
2. Jean-Luc Lagarce'i „Meie, kangelased“ Tallinna Linnateatris.
3. Elmo Nüganeni „Meie, kangelased“.
4. Kunstnikutöö: Vladimir Anšoni „Meie, kangelased“ ja Pille Jänese „Vombat“.
5. Anu Lambi proua Tšissik („Meie, kangelased“). Katariina Laugu Maria („Ingel, Ingel, vii mind taeva...“). Kaiie Mihkelsoni Grete Virre („Vombat“). Alina Karmazina Dvori („Mängud tagahoovis ehk Because“).
6. Tõnu Oja Rulling („Vombat“). Marko Matvere vangivalvur Peeter („Ingel, Ingel, vii mind taeva...“). Andrus Vaariku härra Tšissik („Meie, kangelased“).
7. Marika Vaarik ja Eva Klemets NO80 „Onu Tomi onnikeses“.
8. Repertuaari kujundamisest saab rääkida ikkagi trupi olemasolu korral. Ühekordsed ettevõtmised, projektid, ei anna selleks alust. Valin sellel perioodil huvitamaks Eesti Draamateatri.
9. Palju ei ole alati hästi. Sageli ei ole võimalik tabada ettevõetud teatrilaadse ürituse

mõtet. Ehk ainult hea teadmine, et näitlejad saavad tööd ja leiba.

10. Vihastamiseks ei ole põhjust. Inimene läheb etendusele vabast tahtest. Pealegi usun, et ükski näitleja ei soovi halb olla. Mis teha, kui lava võlu ei kao kunagi ära. Eten-
dused staadionidel või tantsuväljakutel pi-
danuksid küll olema eilse aja näitajad. Hoo-
pis parem on, kui luuakse lavastus kindlasse
kohta ja seal teda ka mängitakse. Teisest kül-
jest on ehk vaatajatele pisikeses maakohas
igasugune elav esitus oodatud sündmus.

MARGUS MIKOMÄGI:

1. Uku Uusbergi „Pea vahetus”, niisama
kui varem lavale jõudnud „Vahepeatust”.
Neis on stiili, keelt, tänast elutunnetust ja
lavastamise ning mängimise võimalusi.
Lisaks, ja see teeb need tekstid eriti väärtus-
likuks, kannavad nad tänaste noorte tunne-
tust, mis omakorda on tulnud isade idealis-
mist. Need tekstid koputavad viiekümneselt
väsinud ja unistused unustanud inimeste
südamele, et ärگاهe üles.

Katrin Saukase kirjutatud ja lavastatud
lugu „Tuult tiibadesse”, usun, võiks samuti
kõita ka teisi lavastajaid. Selline huvitavate
näitlejatöödega, pika järelmaitsega lavastus
oli Hүүru mõisas.

Meistri töid ei saa ka mainimata jätta –
Andrus Kivirähi „Ingel, ingel vii mind tae-
va...” ja „Vombat” on näitemängud, mida
kindlasti mängitakse ka aastate pärast. Seda
ilmselt on ka teised märganud, et varase-
maid Kivirähi tekste on moes mängida har-
rastajatel.

Toomas Hussari „Kon Tiki”, mida suvel
Käsmus mere ääres mängiti, – mul on tun-
ne, et meri neelas selle huvitava näidendi alla.

2. „Meie, kangelased” Malle Talveti tõlkes
ja Linnateatri laval.

3. Nii küsituna on kaks parimat pakkuda.
Suveräänsed mõlemad. Erinevad parimad.
Parim lavastus: Uku Uusbergi „Pea vahe-
tus” NOs. Parim lavastus: Elmo Nūganeni
„Meie, kangelased” Linnateatris. Ühine
joon neil sootuks erinevatel lavastustel on
näitlejate pühendumus, teha tahtmine, taht-

mine elust aru saada koos publikuga, kui
nimetada vaid mõnda neist headest, mis
lavastusi ühendab.

4. Kuna ankeediga kaasas olnud lõputus uus-
lavastuste nimekirjas on ka Tõnis Mäe „Tar-
kus”, siis loomulikult on selle mõtte ja heli-
teose muusikaline kujundus läbimõelduim.

Muusikast on kantud „Pea vahetus”,
muusikasse on lavastatud „Meie, kangelas-
sed”. Hea teebki väga heaks ju see, et lavas-
tus kusagilt ei logise, et kõigele on mõeldud
ja sellele kõigele veel piisavalt vabadust an-
tud. On tõustud kikivarvule ja ükski lüli ei
ole lõtv.

Kunstnikest erineb teistest hetkel Ervin
Õunapuu, ta on detailitundlik ja napp, ei vei-
derda. Kõigis oma tegemistes. Näiteks „Loss”
Vanemuises. Hästi uhke on Aime Undi ku-
jundus Pärnu Endla „Hingede ööle”.

5. Katariina Lauk VAT Teatri lavastuses
„Ingel, ingel vii mind taeva...” – küps, tark
näitleja. Samas tükis tõestab Marko Matvere
oma suurust just sellega, kuidas ta oskab
suure mehena elus mängida ennast väikesel
laval mehikeseks. Jekaterina Novosjolova
Tartu Uue Teatri „Eludes” – väega näitle-
ja, antaks talle vaid osi. Helle Kuningas
Endla „Hingede öös” – piisab, kui seisab
laval ja vaatab. Kohe on huvitav.

6. Priit Võigemast ja Märt Avandi NO-tea-
tri „Pea vahetuses”. Kaks osa on siin üks.
Üheta ei oleks teist, see ongi puudutava tea-
tri peamine omadus. Kokkukõla, kokkumäng.

7. Tõnu Oja Draamateatri „Vombatis”. Rai-
go Saariste NO-teatri „Pea vahetuses”.

8. Kuidagi nõnda ma tunnen, et kui kõik
oleks läinud nii, nagu plaaniti, siis kindlasti
oleks selleks teatriks Tallinna Linnateater.
No ei läinud nii ja nüüd on ikkagi paista, et
teater mõtleb oma näitlejatele ja publikule,
arvestab seda, mis tal on ja kes on, ka reper-
tuaari sätvides. Just publikule mõeldes, mitte
ses tavatähenduses muidugi.

Repertuaari kujundamine peakski käima
mööda näitlejaid ja lavastajaid. Ja see ei ole
selline hüplik protsess, on pikema aja piires
jälgitav. Ega ma oskagi siin nimetada mõnd
lavastajat, kes mõtleb, mida teeks tänane

näitlejahakatis kümne aasta pärast. Või teat-
rijuhti, kes vaatab, et üks kogemustega näit-
leja on ootamatult ilma tööta, ja talle siis
töö leiab, mis näitleja taas särama paneb.
Tundub, et hetkeseis ei ole kaalukuse kujun-
damiseks just soodne. Ma ilmselt olen siin
nii mõnegi suhtes ülekohtune. Midagi hooli-
misest ja näitleja arengule eelduste loomise
sarnast arvan nägevat NOs. Elmo Nüganen
teeb seda minu meelest samuti. Ehk keegi
ikka veel.

Kui Krahli loengud sellest, mis saab elust
pärast kapitalismi, kuuluvad repertuaaripil-
ti, siis ilmselgelt olid need akadeemia loen-
gud, ma rõhutan, loengud, kõige selgema
suunitlusega ja läbimõelduim repertuaar.
Mis lood sellest repertuaarivalikust Krahli
lavale jõuavad, kes teab. Lisaks Peeter Jalaka
„Draama 2009“ konverentsil deklareeritu,
et avangard on surnud. Paneb huviga oota-
ma, mis siis saab?

9. Kindlasti on palju tühikargamist. Sellesse
võib ju ka nõnda suhtuda, et mida rohkem
on väike- ja projektiteatreid, seda suurem
on lootus, et sealt tuleb üks-kaks tippu, mis
jäävad. Samas on mul tunne, et tänases il-
mas, kus vanasõna „enne mune, siis kaagu-
ta“ ei kehti, on kaagutamist rohkem kui mu-
ne. Oh, et ma eksiksin! Kui vaadata Tartu
Uue Teatri kodulehte ja seal kirjas olevaid
teatritegemisi, tehtut ja plaane, on pisut
kahju, et Tartu Raplale ligemal pole.

Nagu igasugune tegemine sõltub sellest,
kes teeb, nii ka teater ja projektiteater. Kõik
sõltub sellest, kas tegijad on isiksused või
on teel saamaks isiksusteks. Ka sellest, kas
nad ajavad oma asja või raha asja või on
neil täiesti ükskõik.

10. Kui saaksin, annaksin ma teatriinimes-
tele aunimetused tagasi. Tiitlid. Et teha va-
het. Meisterlavastaja ja meisternäitleja
(mängumeistrid) said kokku ja kutsusid en-
daga koos tegutsema õpipoisid (mängusel-
lid). Suurmeister kiitis nende kokkusaamise
tingimusteta heaks... Umbes nõnda ma ta-
haksin lugeda ja seda ka maailmale kuulu-
tada. Küsimusele, kes need suurmeistrid
meil on, vastan: Aarne Üksküla, Rein Ma-

ran, Fred Jüssi, Jaan Kruusvall, Lembit Pe-
tersson, Tõnis Mägi – erilised, need, kellel
on juba, mida öelda.

Miks seda kastidesse jagamist vaja on?
Asjal on vähemalt kolm mõõdet: esimene,
et noortel oleks eeskujuga ja motivatsioon
tippu jõudmiseks; teine, et teatris saaks kava
lugedes aru, kes on kes ja et aru saaks ka
see, kes ei ole eestikeelne; ning kolmas, et
tiitel eristaks lihtsalt moes oleva igavikuli-
semast. Küsimus on ju, kuidas tehakse vali-
kuid, kui kõik ennast nagunii ülivõrdes kii-
davad, et ellu jääda. Kumb ülivõrre, „mega“
või „kultus-“, on aus? Kui valikuid aitaks
teha suurmeister, siis oleks lihtsam. Usal-
dust tekiks enam. Ehk.

VEIKO MÄRKA:

1.–2. Vastan kahele esimesele küsimusele
korruga, sest mõni minu jaoks oluline näi-
dend põhines küll välisautori tekstil (Mrozek,
Harms), kuid oli Eestis nii ümber tehtud, et
ei kuulu õieti kummassegi lahtrisse. Näiden-
did, tänu millele hooaeg 2008/2009 jääb meel-
de tavalisest rikkalikumana ja huvitavamana,
olid: „Iguaani öö“ ja „Meie, kangelased“
(Tallinna Linnateater), „Loss“ (Vanemuine),
„Top Dogs“ ja „Kooselu väikesed kuriteod“
(Rakvere Teater), „Kuidas seletada pilte sur-
nud jänesele“ (NO83), „Misanatroop“ ja „In-
gel, ingel, vii mind taeva...“ (VAT Teater),
„Mrozeki „Pidu““ (Võru Linnateater),
„Augustikuu teemaja“ ja „Aiapidu“ (Kell
Kümme), „Räägivad“ (EMKA lavakunsti-
kool) ning „Daniil Harms ehk Geeniusse elu“
(Tartu Üliõpilasteater). Seni nägemata näi-
dendeist usun nende kilda kuuluvat veel Tal-
linna Linnateatri „Hecuba pärast“.

3. Kõik eelnimetatud olid ühtlasi ka parimad
lavastused.

4. Ei suuda meenutada ühtegi teistest roh-
kem silma paistnud muusikalist kujundust
ega kunstnikutööd (ka halvast mõttes). Ju
olid kõik nii hästi harmoonias laval toimu-
vaga.

5. Neid oli palju, enam-vähem sama palju
kui häid lavastusigi: Katariina Lauk („Ingel,
ingel, vii mind taeva...“), Tiina Mälberg

(„Kooselu väikesed kuriteod”), Ülle Lichtfeldt („Top Dogs”), Anu Lamp („Meie, kangelased”), Piret Kalda („Iguaani öö”), Harriet Toompere („Aiapidu”)...

6. Neid ei olnud vähem kui naisosatäitmisi: Marko Matvere („Ingel, ingel, vii mind taeva...” ja „Augustikuu teemaja”), Tõnu Oja (VAT Teatri „Väärviid”), Peeter Rässtas („Top Dogs” ja „Mrozeki „Pidu””), Ago Soots („Misanroop” ja „Mrozeki „Pidu””), Velvo Väli („Top Dogs”), Sten Karpov (Võru Linnateatri „Koomiku lapsepõlv”), Andres Raag („Meie, kangelased”)...

7. Enamikus parimates lavastustes ei olnudki märkimisväärseid kõrvalosi või tegi näitleja nii mitut väiksemat rolli, et kokku tuli üks suur („Top Dogs”, „Ingel, ingel, vii mind taeva...”, „Mrozeki „Pidu””, „Kooselu väikesed kuriteod”, „Misanroop”, „Kuidas seletada pilte surnud jänesele”, „Meie, kangelased”, „Räägivad”). Võib-olla see asjaolu nad nii heaks tegigi?

Aga ülejäänutest: Markus Luik & Martin Kõiv („Loss”), Ago Roo ja Priit Võigemast („Iguaani öö”), Katrin Pärn (Tartu Uue Teatri „Endspiel”), Uku Uusberg (Draamateatri „Vombat”), Merle Jääger (Vanemuise „Vaene loom vihmas käes”)...

8. Usun, et kõik hooajal tegutsevad teatrid mõtleavad oma repertuaari äärmiselt hoolikalt läbi. Eriti nüüd, kriisi ajal, kui möödalaskmised majanduslikust aspektist võimenduvad. Iseasi, kui palju mina seda repertuaaripoliitikat aktsepteerin. Sel hooajal jätsid mulle parima mulje VAT Teater, NO99 ja Rakvere Teater – just selles järjekorras. Absoluutselt rahul ei olnud Endla ja Ugalaga.

9. Väike- ja projektiteatrite hoogne areng oli sellel hooajal silmapaistvam kui kunagi varem. Kui varem võis neid nimetada nišiteatriteks, siis praegu toimub suurem osa tähelepanuväärsetest teatrisündmustest just nendes. Halb on muidugi see, et pole toimunud vastupidist protsessi, st riigiteatrite omakorda nišistumist. Pigem kipuvad nad teatripildil lihtsalt kahvatuma või koguini kaduma.

Täiesti pildist väljas on Endla ja Ugalaga. Ma pole iial, rahvateatrid kaasa arvatud, näinud nii igavat ja mõttetut tükki kui „Küünlad põlevad lõpuni” Viljandis. Isegi kui laval oleks olnud ainult kolm küünalt, mis oleksid näidendi jooksul lõpuni põlenud, oleks asi ärksam olnud. Ka Vanemuine on tuhmunud, kuigi mitte nii palju kui eelneetatud. Perifeeriateatritest on „masu” ajal positiivselt üllatanud ainult Rakvere. Tallinna suurtes teatrites, eriti Draamas, olen käinud liiga vähe, et üldist hinnangut kujundada. Aga tundub, et mingit erilist hüpet pole sealgi.

Kunagi võis näitleja kohta öelda: „Kui sind ei ole riigiteatris, siis sind ei ole olemas.” Nüüd: „Kui sa ei osale üheski projektis, siis sind ei ole olemas.”

Üldse jääb mulje (ka 2009/2010 hooaja algust silmas pidades), et „masu” on lõonud Eesti teatrid kahte lehte. Tehakse kas staatilisi, konservatiivseid, „kindla peale minekuga” tükke või vastupidi, erakordselt leidliku dramaturgi- ja lavastajakäekirjaga teatrit. Vahepealseid näiteid on vähe – „Aiapidu” ehk.

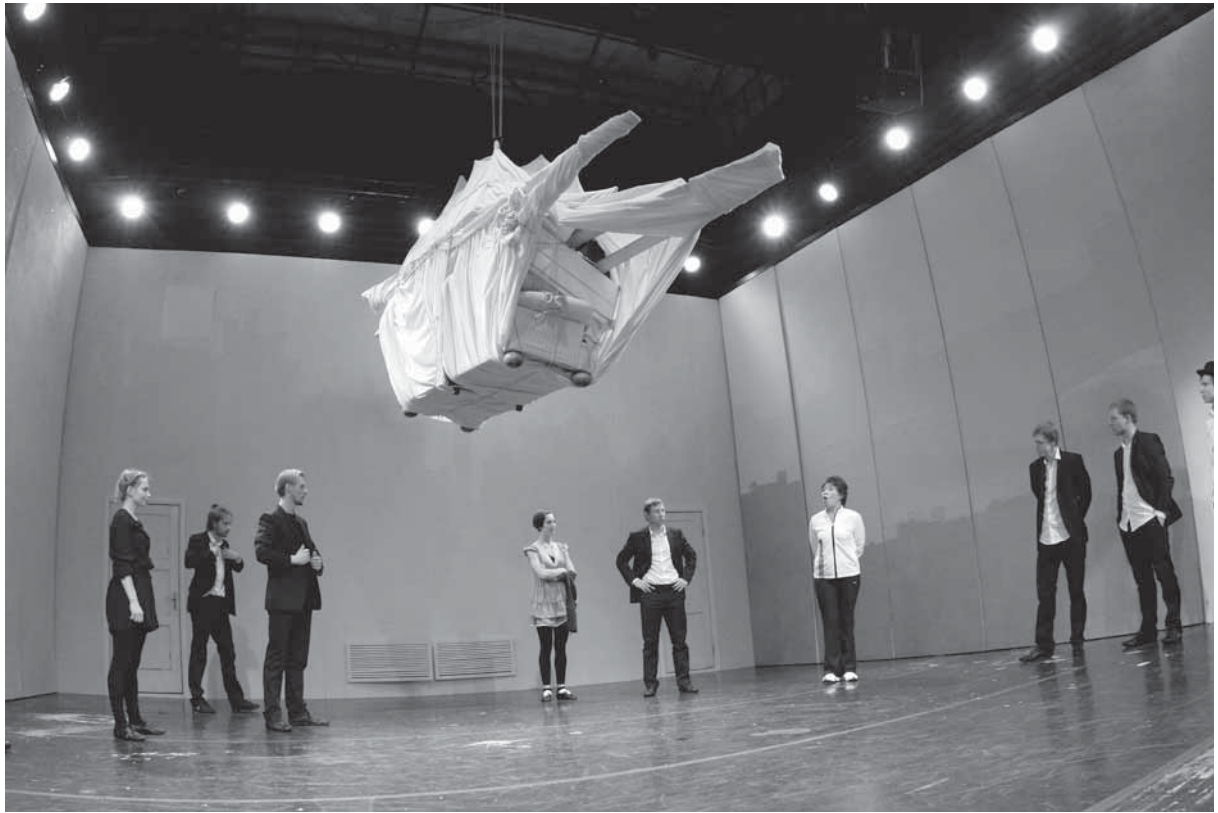
Kutselise ja harrastusteatri koostöö on kiiduväärt ja pakkus „Augustikuu teemas” nii mõnegi rõõmsa hetke.

Väikeste ja ebapüsivate trupptide areng saab minu meelest toimuda kahes suunas. Esiteks, kujutada lõõvalt, teatraalselt ja miks mitte ka interdistsiplinaarselt tänapäeva Eestit (või globaliseeruvat maailma). Teiseks, pakkuda sama lõõvaid ja teatraalseid klassika või moodsa dramaturgia tõlgendusi. Ehk näidata üles võimalikult palju vaimset omaalgatust. Ibseni või Shakespeare’i klassikalises võtmes mängimiseks pole küll eraldi projekte vaja, isegi kui need seostatakse mõne kindla lossi või muu põneva ehitisega.

Ühekordsel projektil on raskem eeldatava publiku silmaringi pääseda, seega peab ta mõjuma vägevama tulevärgina.

10. Suurim vihastumine oli see, et Tartus toimuvale „Draama” festivalile akrediteerudes sai kohti ikkagi ainult nendele etendusetele, mis olid välja müümata. Mistõttu ma

Tiit Ojasoo ja Ene-Liis Semper, „Kuidas seletada pilte surnud jänesele”.
Lavastajad Tiit Ojasoo ja Ene-Liis Semper. NO83 esietendus 10. III 2009.
Ene-Liis Semperi foto

sinna ei läinudki, sest üksnes lõpubanketi pärast ei raatsinud reisi ette võtta. „Baltoscandalile” akrediteerudes saab näiteks kõike vaadata.

Rõõmu on kõige rohkem teinud noorte näitlejate, kaasa arvatud EMTA lavakunstikooli tudengite pidev areng.

Tähele olen pannud seda, et teatrite sihikindel PR-töö jätab täiesti varju ajakirjanike ja kriitika ebamäärased seisukohad alles mängukaava tuleva/tulnud materjali kohta. Võib-olla on ammendavad hinnangud üle kolinud internetifoorumitesse? (Kui nii, siis ma ei tea, millistesse ja missuguseid neist tasub tõsiselt võtta. Kõige objektiivsemaid arvamusi olen lugenud kellegi danzumehe blogist.). Meedias ilmuvad tutvustused on igatahes kõige mõttetumad allikad, mille järgi otsustada, kas lavastust on mõtet vaa-

tama minna või ei. Kõige ilmekam näide selle kohta on ETV „OP!”.

Veel ei meeldi mulle tendents korraldada üha rohkem teatrietendusi külmades köledates ruumides, kus seagripi oht kaugelt varjutab kunstilise elamuse.

RIINA ORUAAS:

1. Von Krahli Akadeemia lavastused – kuigi siin ei ole päris õige rääkida puhtalt teatritekstist. Tartu Uue Teatri „Elud” – Karusoo elulooteater on saanud järje, ja mitte otseselt karusooliku, vaid omaenda näo. Madis Kõivu „Lõputu kohvijoomine” rohkem kui ühe pikema traditsiooni jätku ja taaselustamisena: Kõivu teatri, Tartu lugude, kirjanduse lugude lavastamine.
2. Kristian Smedsi „Külmapildid” Polygon-Teatri lavastusena Kultuurikatlas. Iisraeli

näitekirjaniku Edna Mazja „Mängud tagahoovis ehk Because“ Eesti Draamateatri lavastusena vanas Heliose kinos. Suur osa nii ühel kui teisel oli muidugi kongeniaalsel ja oma tähendusväljaga mängupaikal.

3. Ühte suurt ja üle kõige lavastust seekord (jälle?) ei olnudki, küll aga mõned väiksemad sündmused, mis pikemaks ajaks jälje on jätnud: Tartu Uue Teatri „Elud“ ja Viktor Rõžakovi lavastatud „Mängud tagahoovis“, mis tegelevad sarnaste teemadega erinevas vormis, kuid raputavad võrdselt. Madis Kõivu „Lõputu kohvijoomise“ mõned etendused on olnud vaimu ergutavalt soojad ja pika turgutava järeloomõjuga nagu hea kohv.

4. Kahjuks on nägemata lavastus, mis selle küsimuse juures kõige rohkem huvi pakub (eelkõige muusika ja koreograafia poolest) – Vanemuise „Kevade“ (muusika Ardo Ran Varres, lavastaja ja koreograaf Ruslan Stepanov, kunstnik Liisi Eelmaa).

5. Olid mõned väga tugevad „naisansamblid“: Rakvere Teatri „Toatüdrukute“ tugev kolmik Ülle Lichtfeldt, Anneli Rahkema ja Tiina Mälberg; „Elude“ Jekaterina Novosjolova ja Elina Pähklmägi; Vanemuise „Kogutud teoste“ Külliki Saldre ja Hilje Murel. Need kõik on naiste dialoogid ja monoloogid, kus erinevalt tavapäraselt meestekesksest dramaturgiast on antud ruumi ja aega, et oma lugu rääkida ja välja arendada. Need on naiste oma lood, millele ühelegi ei ole lähenedud lihtsustavalt ega naisi meestekeskse maailma reeglite alla surudes. Ja muidugi Alina Karmazina vastamisi selle „meeste mängude“ maailmaga „Mängudes tagahoovis“.

6. Näitlejavõimete piiril töö tegi Risto Kübar NO83 lavastuses „Kuidas seletada pilte surnud jänesele?“ – nagu mingi negatiivne trikster, pidev (tahtlik) ebaõnnestuja, segaja, fanaatiline mängurikkuja. Lembit Ulf-sak (Stammgast) ja Tõnu Oja (Kõhn mees) „Lõputus kohvijoomises“. Kui see lavastus on Tartu-mütoloogia Tallinna teatris, siis peaks mainina veel üht Tartu tegelast, Andres Keili Vaino Vahinguna „Endspielis“ Tartu Uues Teatris. Tartu kirjutab oma ini-

meste lugusid uuesti ja ümber; näib, et on olemas Tartu-mälu teater.

7. Huvitavad olid pigem rühmatööd: Von Krahli Akadeemia „Kas on elu pärast kapitalismi?“, ka Von Krahli „Unistuste Vabariik“: mängu, tehnika, visuaalsete ja heliliste vahendite ning teksti keeruline koosmõju fiktsionaalse maailma loomisel.

8. Raske öelda – üks asi on repertuaari kujundamine, teine asi selle teostamine. Ja lõpuks tulemused. Kui tulemused algselt plaanitule ei vasta, ei teki ka tervikpilti.

9. Ideena on väiketeatrite ja truppide lisandumine muidugi positiivne; see on uute võimaluste, ideede, tegijate esiletõus. Õnneks on uute väiketeatrite hulgas üllatajaid, kes leiavad uusi mängupaiku: Tallinna seni avastamata või unustatud ruumid, tehasehooned jms, mida kõiki on võimalik teatri tegemiseks kohandada. Samuti on ootamatuid näitlejakooslusi, mille sünergia tekib eelkõige ühistest ideedest ja ühisest mõtteviisist. Kuid mõnikord tuleb ette piir, kus oskused ja võimalused ei luba paremini teha, kui tahaks. Samas on sellel ka teine külg: suur osa truppidest ja projektidest on üheülbalise repertuaariga, orienteeritud „kindla peale“ komöödiatele.

MADLI PESTI

1. Parim on Toomas Hussari „Kon Tiki“ – eesti oma Beckett? Omas kontekstis on õnnestunud ka Urmas Lennuki „Igapäevne kapten“.

2. Võõrpäevi ja Smedsi näidendid Polygon-Teatris. Hakkab aga silma tendents mitte lähtuda näidendist, vaid põnevast/ootamatust romaanist (näiteks Rulfo, Beecher-Stowe, Kafka).

3. Tiit Ojasoo ja Ene-Liis Semperi „Kuidas seletada pilte surnud jänesele“ ning Hendrik Toompere „Toatüdrukud“.

4. Kahtlemata parim kunstnik Ervin Õunapuu („Toatüdrukud“, „Pedro Páramo“, „Loss“), kostüümikunstnik Jaanus Vahtra („Pedro Páramo“). Muusikaline kujundus: alati põnevalt kommenteeriv/võõritav muusikavalik Ingomar Vihmarilt („Pedro Pára-

mo"), samuti alati uudne Andreas W („Loss"). Live-esitusega (originaal)muusika: „Faasid", „Opus Tempus" (viimases ka meeldejääv, ambivalentne kujundus).

N-ö kogupakett „Kevades" – originaal-muusika Ardo Ran Varreselt, lavakujundus Liisi Eelmaalt, kostüümikujundus Mare Tommingalt, koreograafia Ruslan Stepanovilt. Harmooniline tervik!

5. Esikohal Ülle Lichtfeldt („Toatüdrukud", „Top Dogs"). Meeldejäävad rollid ka Kata-riina Laugult („Misantroop") ja Alina Karmazinalt („Mängud tagahoovis ehk Be-cause").

6. Nimetaksin mitmeid võrreldava kaaluga rolle: Marko Matvere („Ingel, ingel, vii mind taeva..."), Hannes Kaljujärv („Ime-arst"), Jaan Rekkor („Vombat"), Lembit Ulfsak („Lõputu kohvijoomine"), Rain Simmul („Iguaani öö").

7. Tõnu Oja jätkuv tippvorm paljudes rollides („Väärviid", „Vombat", „Pedro Páramo", „Lõputu kohvijoomine").

Lühemad meeldejäävad etteasted: Taavi Teplenkov „Lõputus kohvijoomises", Raimo Pass ja Guido Kangur „Vombatis", Eva Klemets „Onu Tomi onnikeses", Liina Tenno-saar „Külmapihtides", Piret Kalda „Iguaani öös", Hilje Murel „Pedro Páramos", Liina Olmaru ja Aarne Soro „Grafitis".

8. –

9. Tendentsina on projektiteatrite kerkimine tõepoolest huvitav, kuid kummalisel kombel ei loo enamik neist midagi sellist, mida repertuaariteatri seinte vahel või egiidi all teha ei saaks. Seega, mitmekesistumine on ennekõike institutsioonilist laadi. Erandiks ehk Cabaret Rhizome, mille lavastusi repertuaariteatri plaanis ette ei kujutaks ning mis on Eestisse tõepoolest toonud lausa uue eten-duskunsti žanri (nimetamise ja analüüsimi-sega võib veel oodata). Tänuväärset on Ees-tis lavastatavate autorite ringi ning mängu-kohti laiendanud Polygonteater (Võrõpajevi ja Smedsi tekstid; jäähall!). Oma Lava puhul ei näe sisulist põhjust repertuaariteatrist ir-dumisel, kuigi õnnestunud Mats Traadi „Türgi oad" võlub ka oma „leitud paigaga"

vanas aulas (samas käivad ka repertuaari-teatrid aeg-ajalt teatrimajast väljas).

Mis aga puutub kutselise ja harrastus-teatri ühistöösse, siis nähtud lavastustes (peale Kuressaare Linnateatri ka Uku Uus-bergi Võrus lavastatud „Mrozeki „Pidu") on koostöö andnud nauditava tulemuse.

Projektitrupidelt ootakski loomingut, mis mingil põhjusel oleks repertuaariteatri võimatu.

10. Mure on seotud sellesama ankeediga siin. Millisesse lahtrisse paigutada mõned sellised aasta tähelepanuväärsemad lavastu-sed nagu Fine5 „Faasid", Mart Kangro „Can't get no/ Satisfaction", Saša Pepelja-jevi „Rabbitproof", Mart Kolditsa ja lava-kooli üliõpilaste „Kummitus masinas", ka erilise ruumi ja atmosfääriga silma paistnud Viljandi tudengite „Marat/Sade", paljas-tustega puudutanud Tartu Uue Teatri „Elud" või Johannes Veski kes teab mis žanri lavastused Cabaret Rhizome'is? Ena-mikus neis lavastustes ei ole võimalik eris-tada kunstnikutööd, muusikalist kujundust, koreograafiat, lavastaja- või näitlejatööd. Kõik komponendid on võrdselt olulised. Sünnipäevasekt kõnetava „teatri" nimi peaks juba ammu olema „etenduskunst".

Võimalik, et ühe olulisema lavastusena on mul veel nägemata „Meie, kangelased".

AARE PILV:

1. Muidugi Madis Kõivu „Lõputu kohvijoo-mine". Ivar Põllu „Endspiel" ja Mehis Heinsaare „Daniil Harms ehk Geeniuse elu" on sisukad kultuuriloo subjektiivsed käsit-lused, mõlemad ka teatrilaval veenvalt teos-tatud. Huvi pakub Uku Uusberg kui näite-kirjanik, kõnealuselt hooajast siis „Pea va-hetus". Selle punkti all saab mainida ka Andres Keili katseid tuua ühiskondliku reaalsuse otsene kõne teatrilavale (prosti-tuudid „Eludes" ning poliitikud „Kolmes värvis"), mis on ju tegelikult Merle Karusoo dokumentaalteatri liini jätkamine.

2. Lagarce'i „Meie, kangelased" on nägema-ta, kuid pakub huvi just teksti pärast, sama lugu Claudeli „Maarja kuulutamise-ga".

3. Ühtainust ei eelista, tähestiku järjekorras kõige meeldejäänud: Janseni ja Eelmaa „Viimased korraldused neile, keda ma kunagi olen armastanud“, Mart Kangro „Can't Get No / Satisfaction“, Ojasoo ja Semperi „Kuidas seletada pilte surnud jänesele“ (mööndustega, olenevalt konkreetsest etendusest) ning „Onu Tomi onnike“, Toominaga ja Türrpu „Macbeth“.

4. Muusika: Pärt Uusbergi laulud „Pea vahetuses“. Kunstnikutöö: andekad ja toimivad ideed olid VATi „Misantroobi“ joonistatud lava (kunstnik Kristel Maamägi) ja Tartu Uue Teatri „Viimaste korralduste“ valgusest ja pimedusest ehitatud lava (Jansen ja Eelmaa); lisaks Semperi ja Ojasoo jänesed näitusel ja kokkupakitud lava („Kuidas seletada...“) ning „Onu Tomi“ maskid ja kostüümid.

5. Maria Avdjuško („Lõputu kohvijoomine“), Eva Klemetsi neegriplika ja Mirtel Pohla valge plika („Onu Tomi onnike“), Katariina Laugu kolmikroll „Misantroobis“, „Elude“ tandem Novosjolova – Pähklimägi, Anne Türrpu leedi Macbethina, Marika Vaarik spordiministrina.

6. Vaieldamatult kõige mõjuvam oli Jaan Toominga Macbeth, öeldagu mis tahes. Lisaks: Taavi Eelmaa („Viimased korraldused“), Risto Kübar (erinevate rollide peale kokku – „rambo“, „Macbeth“, „Kuidas seletada...“, „Onu Tomi onnike“), Priit Vöigemast („Pea vahetus“).

7. Siinkohal mainin kaht meeldejäädvalt naljakat stseeni: Veiko Tubina konduktorite koolitus lavastuses „Hecuba pärast“ ning Meelis Põdersoo monoloog „Väärviides“.

8. Jätan sellele otseselt vastamata ja osutan hoopis asjaolule, et kõik mu hääled on tugevalt kallutatud, kuna mu valik on spetsiifilise ja piiratud fookusega – olen vaadanud kõiki või peaaegu kõiki NO99, VAT Teatri ning Tartu Uue Teatri lavastusi, ülejäänud napilt ja ebasüsteemselt. Nii et minu antud hääli tuleb võtta kõva mööndusega. Midagi ütleb see ometi ka minu eelhoiakute kohta nende teatrite üldise repertuaari suhtes – eelhoiakud tekivad ju selle põhjal, kui väike-

seks on kujunenud pettasaamiste protsent. 9. Oskan jällegi lähemalt kommenteerida vaid Tartu Uue Teatri juhtumit – see projektiteater pakub hädavajalikku alternatiivi üha rohkem vabrikut meenutava ja vaimselt masinduva Vanemuise kõrval. TUTi puhul pole üldse tunda institutsiooni kui sellise ülalhoidmise vaeva ning raha lõhna, kõik lavastused on sündinud lihtsalt tegijate vajadusest ja tahtmisest midagi ütelda. Ja loomulikult tekitab selline asi sisulist kvaliteeti.

Kui miski tollel teatrimaastikul midagi dubleerib, siis suured repertuaariteatrid üksteist (mis muidugi ei tähenda, et ma mingilgi moel rahul oleksin, kui mõni „suur teater“ majanduslikel või sisulistel põhjustel kriisis on). Tendentsil endal on palju põhjusi, alates sellest, et Panso kooli vaikne nihkumine monopoolse keskmepositsioonilt hakkab kõigutama tollest keskmest seni tulenevad enesestmõistetavusi, kuni lihtsalt Eesti riigi viimaste aegade kultuuripoliitikani, mis masu tingimustes tähendab uppuja jätmist tema enda hooleks, millest tuleneb vajadus otsida uusi võimalusi nii teatrite kui ka üksiknäitlejate tasandil.

KAIRI PRINTS:

1. Mart Kolditsa ja lavakunstkooli XXIV lennu ühistööna valminud „Kummitus masinas“. Trupi unenägude/hirmude põhjal kokku pandud tekst oli oma vahetuse ja ausa haavatavusega sügavalt mõjuv ja maagiline. Märkimisväärne on ka Mart Kase „Startup“ – eesti eneseabiteatri jõuline ja ülivaimukas tulemine.

2. Olen üldiselt rohkem eesti algupärase teatri peal väljas, nii et pole palju näinud... aga ehk rumeenia näitekirjaniku Peca Stefani „Väärviid“, mille tõi VAT Teatri lavale Ago Soots. Väga tugev ja teravalt ühiskonnakriitiline tekst, samal ajal kunstniku-/kunstikriitiline, sest Stefan on ka enda isiku sujuvalt näidendisse sisse kirjutanud. Ei saa ka märkimata jätta Indrek Sammulu Ugalas lavastatud Christopher Hamptoni dramatiseringut Sándor Márai romaanist „Küünlad põlevad lõpuni“. Pole küll teab mis põ-

nev, kuid ilusaim tekst, mida lavalt möödunud hooajal kuulda sai.

3. Oi, eri moodi häid oli nii palju. Kiusatus on siiski nimetada möödunud materiaalses kitsikuses vaevelnud teatriaasta kontekstis tabavaimat – Kris Moori „Homefucking is killing prostitution” Von Krahlis Teatris.

4. Enim jäi kõrvu Lauri-Dag Tüüri muusikaline kujundus Siret Paju lavastusele „Ei teki ega kao” Hea Energia festivalil Hiiu-maal.

Kunstnikutöödest tooks välja Ene-Liis Semperi kostüümid ja lava NO80 „Onu Tomi onnikeses”, Jaanus Laagriküllil lavakujunduse Ugalal lavastusele „Küünlad põlevad lõpuni” ja Inga Varese kostüümid Mari Mäe ja Kaja Lindali tantsulavastusele „Opus Tempus”. Ivo Uukkivi lavakujundus Pärisea näiteringi ja Ingomar Vihmari lavastuses „Pärisea ehk Kreutzwaldi sõber” oli lihtne ja väga sümpaatne. Papist puud mõjuvad alati.

Head koreograafiaid ei jõua üles lugeda. Tooks välja ehk Tiina Olleski ja René Nõmmiku koreograafia Fine 5 Tantsuteatri lavastuses „Faasid”.

5. Kristel Leemend Mart Kase „Startupis” NO-teatris. Mirtel Pohla Ojasoo ja Semperi lavastuses „Kuidas seletada pilte surnud jänesele” samas teatris.

Tantsuteater: Renate Valme oma lavastuses „Second land”, Mari Mägi ja Kaja Lindal oma lavastuses „Opus Tempus”.

6. Jällegi ei saa ühega piirduda. Seega Arvi Mägi Indrek Sammuli lavastuses „Küünlad põlevad lõpuni” Ugalas. Indrek Ojari Priit Võigemasti lavastuses „Hecuba pärast” Tallinna Linnateatris. Aivar Tommingas Priit Pedajase lavastuses „Imearst” Vanemuises.

Tantsuteatrist Mart Kangro oma lavastuses „Can’t get no/satisfaction” ja Jaan Ulst Zicki „Unustatud poeesias”.

7. Tõnu Oja VATi lavastuses „Väärvõid” (ma pole kindel, kas see on ikka kõrvalosa). Silva Valdt Zicki lavastuses „Hoffmann-Promenade”. Tegemist on küll lauljanna, mitte näitlejannaga.

8. NO99.

9. Lisandumine on ainult tervitav. See kõneleb teatriarmastusest nii tegijate kui ka publiku vaatepunktist. Teatripilt rikastab väiketeatrite tulek kõvasti, kui tuua näiteks kas või Cabaret Rhizome’i etüüdipõhised mittesõnalavastused või eesti tantsuteatri äärmiselt tugev tase ja märkimisväärsed saavutused. Enamalt jaolt ei tegele alternatiivteater dubleerimisega, pigem dubleerib olemasolev iseennast. Üks alternatiivteatri funktsioon ongi ju n-ö anda laisaks jäänutele „jalaga tagumikku”. Eesti teatripublikul on üldjuhul hea nina, uus ja hea leitakse kiiresti üles ja pole märgata tingimusteta truudust mingile kindlale teatrile. Projektitruppidele ootaks eneseleidmist, praegu kiputakse mõnel pool keskenduma liigselt ärapanemisele ja pidevalt uue otsimisele, unustades teatri kui eneseküllase organismi. Erinemine ei peaks olema eesmärk omaette. Siin tooks positiivse näitena väiketeatri Varius.

10. Eesti teatri pärast ma ei muretse, häid tegijaid on nii palju. Üllatused on pidevad; keskpärast leiab eesti teatrist vähe, seega on positiivne või negatiivne üllatus peaaegu alati olemas. Mõne teatriga seoses on muidugi aja jooksul üllatusmoment kahanenud, st positiivne üllatus enam ei üllata. Negatiivne üllatus üllatab alati, sest meelega seda otsima ju ei lähe. Mulle meeldib, et tänapäeva teater on n-ö lavalt maha astunud, valged kindad käest võtnud ja ei pelga enam kahtlastes „hunnikutes” surkida. Häda tuleb enast häbenema panna, siis saab tast ehk ka lahti. Ühiskonnakriitiline teater on viimasel ajal proportsionaalselt ehk liigagi esil, kuid üldiselt on eesti teatripilt viimasel ajal kõike muud kui „taskus”.

PILLE-RIIN PURJE:

1. Urmas Vadi „Ballettmeister”. Madis Kõivu „Lõputu kohvijoomine”. Uku Uusbergi „Pea vahetus”.

2. Paul Claudeli „Maarja kuulutamine”. Jean-Luc Lagarce’i „Meie, kangelased”.

3. Lembit Petersoni „Maarja kuulutamine”. Andres Noormetsa „Ballettmeister”. Tiit Ojasoo ja Ene-Liis Semperi „Kuidas seletada

pilte surnud jänesele". Hendrik Toompere „Toatüdrukud”. Eili Neuhausi „Mtsenski maakonna leedi Macbeth”. Elmo Nüganeni „Meie, kangelased”. Priit Pedajase „Lõputu kohvijoomine”. Kõige vahetumalt on hinge puudutanud, kaitsekihid minema uhtnud Uku Uusbergi „Pea vahetus”. Suveteatris rõõmustas ja üllatas Roman Baskin kahe kvaliteetse komöödiavastusega: „Augustikuu teemaja” ja „Aiapidu”.

4. Kujundus: Aime Unt („Hingede öö”, „Arbuusisuhkrus”). Andres Noormets, Girilin Bassovskaja („Ballettmeister”). Ervin Õnapuu („Toatüdrukud”). Riina Degtjarenko („Lõputu kohvijoomine”). Andres Koort, Pille Jänes, Martin Makarevitš („Maarja kuulutamine”). Vladimir Anšon, Reet Aus („Meie, kangelased”). Ann Lumiste („Augustikuu teemaja”, „Aiapidu”). Silver Vahtre („Raimonds”, „Igavene kapten”). Koreograafia: Kati Pöldots („Ballettmeister”). Muusikaline kujundus: Pärt Uusberg („Pea vahetus”). Marius Peterson („Maarja kuulutamine”). Aleksandr Žedljov („Mängud tagahoovis”). Ansambel Paabel („Küüni täitmise lood ja laulud”).

5. Laura Peterson ja Maria Peterson („Maarja kuulutamine”). Ülle Lichtfeldt („Mtsenski maakonna leedi Macbeth”). Anu Lamp, Külli Teetamm („Meie, kangelased”). Marika Vaarik („Kuidas seletada pilte surnud jänesele”). Liina Vahtrik („Aiapidu”). Alina Karmazina („Mängud tagahoovis ehk Because”). Merilin Kirbits („Igavene kapten”).

6. Lembit Peterson („Maarja kuulutamine”). Priit Võigemast („Pea vahetus”). Ago Anderson („Ballettmeister”). Marko Matvere („Augustikuu teemaja”, „Ingel, ingel, vii mind taeva...”). Andrus Vaarik („Meie, kangelased”). Madis Kalmet („Hingede öö”). Hendrik Toompere („Aiapidu”). Märt Avandi rollid lavastustes „Pea vahetus”, „Mängud tagahoovis”, „Küüni täitmise lood ja laulud”. Priit Volmer („His Master’s Voice”). Hannes Kaljujärvi („Imearst”). Sulev Teppart („Tapatöö jumal”). Toomas Suuman („Onu Remuse lood”).

7. Indrek Taalmaa („Ballettmeister”). Tõnu Oja („Vombat”, „Väärviiid”). Katariina Lauk („Misanthroop”). Ines Aru, Marin Mägi („Mtsenski maakonna leedi Macbeth”). Raivo Rüütel, Pirjo Levandi, Eduard Salmistu („Aiapidu”). Aarne Soro rollid lavastustes „Härra Punttila ja tema sulane Matti”, „Grafiti” ja „Linnapea”. Ansambli-mäng: „Meie, kangelased”, „Toatüdrukud”, „Kuidas seletada pilte surnud jänesele”.

8. Pärnu Endla: on olnud rõõm seal mitmeid lavastusi ka korduvalt vaadata.

9. Suveteatris on kutseliste ja harrastusnäitlejate ühislooming kujundanud huvitavaid teatrisündmusi, mida toetab kohavaim.

Teatrimaastik hakkab muutuma läbitungimatuks tihnikuks. Minus kui teatrivaatleja tekib see soovi eemalduda oma privaatlagedikule ja süüvida põhjalikult vaid üksikutesse, hinge poolt välja valitud lavastustesse.

JAAK RÄHESOO:

Olen näinud ainult lavastusi, mida Tartus näidatud. Hiljutine draamafestival pakus ses suhtes mõndagi, ometi puuduvaad minul olevast pildist peaaegu täielikult näiteks suveetendused ning juhttruppidest kogu Tallinna Linnateatri viimane hooaeg. Nähtust oli kõige huvitavam NO83 lavastus „Kuidas seletada pilte surnud jänesele”. Rohkem plusspunkte annaksin ka Priit Pedajase kahele tööle, Madis Kõivu „Lõputule kohvijoomisele” (Eesti Draamateater) ja Brian Frieli „Imearstile” (Vanemuine), ehkki kumbki ei olnud päriselt tipplavastus. Vanemuise kavast üllatas veel meeldivalt Ruslan Stepanovi omanäoline tantsutõlgendus Lutsu „Kevadest”, koos Ardo Ran Varrese samaväärselt etteaimamatu muusikalahendusega; ja paistab, et selle võttis vastu niisugustel puhkudel muidu tõrges tavavaatajagi. Kahju oli, et Vanemuises ei tulnud päriselt välja üks nõudlik ettevõtmine, Kafka „Lossi” lavaversioon.

Lisaks väike tähelepanek oma vanast „koduteatrist” Endlast, kes on olnud õnneks virgemaid Tartus käijaid. Endlas on Tiit Palu ja Andres Noormets kahe peale välja

arendanud ühe lavastusstiili, mida iseloomustavad teatud jahe võõritus, vahendite nappus ja tinglikkus, vaikne iroonia. Üldmuljet määravad oluliselt mõlemaga koos töötava kunstniku Silver Vahre minimalistlikud, peaaegu monokroomsed, hämara- ja lagedapoolsed kujundused. Eriti rõhutatavad nad lavakõrguse tühjust, nii et mängupõrand on nagu mingi sügav akvaariumi põhi, kus tegelased seбивad oma sevimisi. Lõppenud hooajal esindasid seda laadi näiteks Palu lavastused Gogoli „Revidendist” ja omatekstist „Raimonds” ning Noormetsa lavastatud Urmas Vadi „Ballettmeister”. Probleemideks on vist, et päris hiilgavalt pole too laad kordagi välja tulnud ja et suhteliselt kitsana ähvardab ta peagi ammen-duda, eriti seetõttu, et kasutab näitlejaid üsna piiratud ülesannetes. Ent küllap leidub siitki väljaliikumisradu. Praegu igatahes võib tõdeda, et see laad erineb põhjalikult Endla kunagistest (ütleme Vello Rummo ja Ingo Normeti aegade) tugevustest. Ja erineb piisavalt ka neist hetkepildi agressiivsema-test tinglikkustest, mis arusaadavalt on võit-nud rohkem tähelepanu.

ENN SIIMER:

1. Madis Kõivu „Lõputu kohvijoomine”. Urmas Vadi „Ballettmeister”.
2. Christopher Hamtoni „Küünlad põlevad lõpuni”. Brian Frieli „Imearst”. Yasmina Reza „Tapatöö jumal”.
3. Tiit Ojasoo ja Ene-Liis Semperi „Kuidas seletada pilte surnud jänesele” teatris NO83. Andres Noormetsa „Ballettmeister” Endlas. Priit Pedajase „Lõputu kohvijoo-mine” Eesti Draamateatris.

Kindlasti tahaksin siia lisada hooaega formaalselt mitte kuuluva, suvel vanas Viljandi tehasehoones esietendunud Taago Tubina lavastuse Lotta Lotassi „Kogujad” Ugala. Kahemehetükk, kus Tanel Ingi ja Janek Vadi tegid töö, mis igati kõrgtasemel.

4. Jaanus Laagrikuüll (kunstnikutöö mitmes lavastuses ja mitmes teatris; konkreetsemalt Ugala „Kolm öde” ja „Küünlad põlevad lõpuni”).

5. Külliki Saldre (Grace „Imearstis”). Kersti Kreismann (Véronique Houillé „Tapatöö jumalas”).

6. Lembit Ulfsak (Stammgast „Lõputus kohvijoomises”), Ago Anderson (Erik/Harald „Ballettmeistris”), Peeter Tammearu ja Indrek Sammul („Härra Punntila ja tema sulane Matti”). Hannes Kaljujärv (Henrik lavastuses „Küünlad põlevad lõpuni”).

7. Aivar Tommingas (Teddy „Imearstis”).

8. Siin saab võrrelda ainult suuri nn riigiteatreid, sest nende uuslavastuste arv annab ülevaate mingitest repertuaari kujundamise põhimõtetest. Ja siin tahaksin küll märkida Endlat, kus juba õige mitu aastat tehakse tööd, mis praegustes tingimustes tundub olevat igatpidi optimaalne. Sümpaatselt on näidanud end Kuressaare Linnateater. Järjepidevuse ja vaimsure preemia võiks anda Theatrumile. Trupi kunstilise ja tehnilise kõrgtaseme auhinna aga teatril NO99.

9. Praegune eesti teatripilt on mitmekesine ja huvitav. Teatrid pingutavad tõsiselt, et kitsaste olude kiuste omadega välja tulla. On suur kunst balansseerida kunstilise edukuse ja publikumenu noateral. Eriti keeruline on see väikelinna teatritel. Kuid kunstiliselt õnnestunud lavastusi esineb ka väljaspool kutselisi truppe omavaid teatreid. Suur rõõm on sellest, et on leitud hulga uusi ja põnevaid mängukohti. Uute teatrivehendite ja lahenduste leidmise tung on tooniandev uute, nn projektiteatrite puhul, kus on segunenud igat masti kutselised tegijad ja harrastajad. Kust küll leitakse nende kõigi jaoks publik? Tundub, et sellistel teatritel on ka-destamisväärt turundustegevus. Tõsi küll, siin on palju ka mitte just kõige maitsekamat kommertsit, kuid – NB! – mõndagi tunnustusväärtset, mainigem kas või Tartu Uut Teatrit. Tegelikult vääriavad tunnustust ka õige mitmed traditsioonilised harrastusteatrid, nagu näiteks Haapsalu Kojateater, kus aastast aastasse on järjepanu välja tulnud huvitavaate lahendustega.

Ja veel üks huvitav lisandus: viimastel aastatel on teatrivaimsusele avaldanud värs-kendavat mõju väikestruppide tantsulavas-

tused. Plastika on muutunud olulisemaks väljendusvahendiks.

IVIKA SILLAR:

1. Madis Kõivu „Lõputu kohvijoomine”.
2. Edna Mazja „Mängud tagahoovis ehk Because”.
3. Tiit Ojasoo ja Ene-Liis Semperi „Kuidas seletada pilte surnud jänesele”, Priit Pedajase „Lõputu kohvijoomine”.
4. Aime Undi „Arbuusisuhkrus”, Aleksandr Žedeljovi „Mängud tagahoovis ehk Because”.
5. Anu Lambi proua Tšissik lavastuses „Meie, kangelased”.
6. Lembit Ulfsaki Stammgast „Lõputus kohvijoomises”.
7. „Onu Tomi onnikese” naisnelik: Mirtel Pohla, Eva Klemets, Inga Salurand ja Marika Vaarik. Tõnu Oja „Vombatis”, Alo Kõrve lavastuses „Hecuba pärast”.
8. Jään vastuse võlgu.
9. Projektiteatri suvistest etendustest õnnestus näha ainult üht, Hüüru mõisas Katrin Saukase lavastatud „Tuult tiibadesse”, teksti autor samuti Katrin Saukas. Väga isepäine näidend. See ettevõtmise andis võimaluse näidata end uudsest ja ootamatust küljest Jaak Johansonile, Elina Reinoldile ja Mart Kolditsale. Esiendusel oli rahvast murdu. Ma lahkusin seal teadmise, et mingit lootust õndsale äraolemisele teavases paradiisis ei ole. Seal rabeled veel rohkem ning kisud ja pured uuesti läbi oma elatud elu. Just nii see juhtus peategelasega, August Kitzbergiga.

Uuslavastuste nimekirja lugedes jääb mulje, et meie vabariigis eksisteerib ligi pool-sada teatrit. Üldpilt tundub seega olevat ulmeline ja vähemalt minu jaoks hõlmamatu.

ÜLO TONTS:

1. Madis Kõivu „Lõputu kohvijoomine” (1998). Mispärast nii väärt näidendi lavaleilumiseks nii kaua aega kulus? Muidugi kinnitab kadudeta hilinemine omalt poolt näidendi väärtust.
2. Kas just põnevaim ja oodatuim, aga näit-

lejatele ja lavastajale heldelt loominguvõimalusi pakkuv küll: Yasmina Reza „Tapatöö jumal”, nagu Kuressaare Linnateater selle esitas (karjuvalt kommertslik pealkiri välja arvatud). Aga miks mitte ka Christopher Hamptoni „Küünlad põlevad lõpuni” Ugaldas või Donald Marguliesi „Kogutud teosed” Vanemuises?

3. Priit Pedajase „Lõputu kohvijoomine” Eesti Draamateatris. Kui see nägemata, oleksin küllap pikemalt kaalumata nimetanud Eva Klemetsi „Kogutud teoseid”. Väga andekalt kasutatud rahvuslik aine annab „Lõputule kohvijoomisele” juba näidendina eeliseid.

4. Aime Undi kunstnikutöö „Kogutud teostes”; Peeter Konovalovi muusikakujundus lavastuses „Küünlad põlevad lõpuni”; Robert Annuse muusikakujundus lavastuses „Lood Viini metsadest”.

5. Külliki Saldre Ruth Steiner ja Hilje Mureli Lisa Morrison „Kogutud teostes” – kahe näitleja üsna ühene peaosa, kus teisi rolle ei olegi.

6. Lembit Ulfsaki Stammgast „Lõputus kohvijoomises”. Näitleja ja rolli tavatu sobimine, näitlejavahendite üllatav nappus.

7. Vaadanud üsna vähe, hästi meeles püsinud rolle õige mitu. Ragne Pekarevi Eileen ja Merle Jäägeri Molly („Vaene loom vihmas käes”); Hannes Kaljujärve Teddy („Imearst”); Arvi Mäe Konrad („Küünlad põlevad lõpuni”); Maria Avdjuško Erika („Lõputu kohvijoomine”); Marika Vaariku kultuuriminister („Kuidas seletada pilte surnud jänesele”). Miskipärast ei küsita muljet lavastuse ansambilisusest, mida olen hakanud järjest rohkem väärtustama. Nauditav oli näitlejate kvarteti koostegevus „Tapatöö jumalas”, nimetagem neid rolle siis pea- või kõrvalosadeks (Kersti Kreismann, Piret Rauk, Sulev Teppart, Jüri Aarma). Tervikmuljet näitlejaesituses panin tähele ka lavastuses „Vaene loom vihmas käes” kordusvaatamisel. Ansambli sidusus väärtustas ka iseenesest nii kirevat lavastust nagu „Lõputu kohvijoomine”. Sedasama tahaks ütelda ka NO83 „Kuidas seletada pilte surnud jänesele” pu-

Jean-Luc Lagarce,
 „Meie,
 kangelased”.
 Lavastaja Elmo
 Nüganen.
 Esietendus 9. V
 2009 Tallinna
 Linnateatris.
 Siim Vahuri foto

hul, kuigi lavastuse heitlik stilistika ei lase seda terviklikkust hästi märgata.

9. Küsimine ise, küsimise konkreetsus tekitab lootust, olgu ka, et praegu vastata ei oska. Kuni tahame teada, mis meiega toimub, mida muutumine tähendab, ei ole asi lootusetu. Ka Merle Karusoo kevadises ülestunnistuses, et ta ei tea, millest teater täna inimestega rääkima peaks, on lootust – välja ütlemata jäänud üleskutse mõelda selle üle, millest siis ikka oleks inimestega vaja rääkida.

Küsimuses viidatud muutuste taga on analoogia kirjanduses ja kujutavas kunstis toimuvaaga: kriteeriumide hägustumine,

kunsti ja mittekunsti piiri ähmastumine, ande tähtsuse taandumine ja nõnda edasi. Kordan aasta tagasi siinsamas öeldut: püüame hoida teatrit teatrina; vaimse, kunstilise ja rahvusliku jõukeskusena.

Milleks on suuteline tänane kriitika? Kui oluliseks riik peab rahvuslikku kultuuri?

LEA TORMIS:

Igas alajaotuses saan valida ainult sellest, mida olen näinud/lugenud. Ilma paremusjärjestusest!

1. Muusikateatris: Mari Vihmandi ja Maimu Bergi ooper „Armastuse valem”, Piret

Ripsi ja Leelo Tungla minimuusikal „Imelaps“. Ardo Ran Varrese ballett „Kevade“ (Oskar Lutsu jutustuse ainetel).

Sõnateatris: Madis Kõivu „Lõputu kohvijoomine“. Tiit Ojasoo ja Ene-Liis Semperi „Kuidas seletada pilte surnud jänesele“. Uku Uusbergi ja Pärt Uusbergi „Pea vahetus“ (hea idee ja südamlik kooslus, aga laialivalgavam kui „Vahepeatus“). Luulekava „Arbujad“ (oluline on luuleteatri taastuleku idee). Toomas Suumani „Linnapea“ (ajalugu kui dokumentaalne mäng). Näitetrupi ja Maria Lee Liivaku „Hecuba pärast“. Andrus Kivirähi „Ingel, ingel, vii mind taeva...“. Katrin Saukase „Tuult tiibadesse“ (uudsete seostega Kitzbergi-käsitlus). Mati Undi „Räägivad“.

2. Jean-Luc Lagarce'i „Meie, kangelased“. Franz Kafka (dramatiseering Hendrik Toompere) „Loss“. Nikolai Jevreinovi „Kõige tähtsam“. Paul Claudeli „Maarja kuulutamine“. Richard Brautigani „Arbuusi-suhkrus“. Yasmina Reza „Tapatöö jumal“ (intellektuaal-sotsiaalne hea meelelahutus).

3. Parima asemel kasutaksin sõna „meeldejäänui“. Mare Tomminga ja Ruslan Stepanovi „Kevade“. Priit Pedajase „Lõputu kohvijoomine“ ja „Imearst“. Elmo Nüganeni „Meie, kangelased“. Hendrik Toompere „Toatüdrukud“. Ingo Normeti „Iguaani öö“. Priit Võigemasti „Hecuba pärast“.

4. Muusikaline kujundus: Pärt Uusbergi „Pea vahetus“. Veiko Tubina „Arbuusi-suhkrus“ ja „Hecuba pärast“. Jaak Jürissoni ja Riina Roose „Meie, kangelased“. Ardo Ran Varrese „Lõputu kohvijoomine“.

Kunstnikutöö: Ervin Öunapuu „Toatüdrukud“ ja „Loss“. Vladimir Anšoni „Meie, kangelased“. Kristel Maamäe „Misanatroop“. Riina Degtjarenko „Lõputu kohvijoomine“.

Koreograafia: Siia vist ei kuulu balleti või muud spetsiifilised tantsutrupid? Võibolla Mai Murdmaa koreograafia ja lavastus „Surmatants“ Vene Teatris. Tantsulis-sõnaline segažanr.

5. Tiina Mälberg ja Ülle Lichtfeldt („Toatüdrukud“). Anu Lamp („Meie, kangelased“).

„Ingel, ingel, vii mind taeva...“).

6. Peeter Volkonski („Imearst“). Lembit Ulfsak („Lõputu kohvijoomine“). Andrus Vaarik („Meie, kangelased“). Marko Matvere („Ingel, ingel, vii mind taeva...“).

7. Aivar Tommingas („Imearst“). Marika Vaarik („Kuidas seletada pilte surnud jänesele“). Ago Roo („Iguaani öö“). Piret Kalda („Iguaani öö“). Taavi Teplenkov („Lõputu kohvijoomine“).

Konkreetsetele üksikrollidele lisandub iga aastaga rohkem juhtumeid, mil tuleks üles lugeda kogu trupiansambel. Nagu „Meie, kangelased“, kus polegi pea- või kõrvalosi ja peaks kõiki nimetama. Sama on „Lõputu kohvijoomisega“: Ulfsaki kõrval veel Jaan Rekkor ja Tõnu Oja ja... kõik teisedki. Täismängu ju teatrilt ootamegi, ankeet aga eeldaks napisõnalisust.

Oli lavastusi, kus enamik osatäitjaid on heal tasemel, aga erakordset ansamblit siiski ei teki. Nagu näiteks „Loss“ Vanemuises või „Kolm öde“ Ugalas.

Ühisest ideest, rühmatööst ja koos improoviseerimisest sündinud lavastustest pole juba põhimõtteliselt mõeldav üksikrolle välja sõeluda. Keegi võib rohkem silma hakata, aga jäneseloost peale Vaariku teisi eraldi ei nimetaks. Nagu ka lavastuse „Hecuba pärast“ värvikate töödega trupist, kuigi enim naeru teenis vist Veiko Tubin.

Tudengilavastused on ka seekord ühtse hinguse ja energiaga. Kõiki ma näinud pole, ainult lavakunstkooli omi. Erakordselt tore olnud „Kiivad armastajad“, mis suvelavastusena sündis teatrikoolide koostöös. Selline põhimõte väärrib kestmist. Nagu ka Tartu Üliõpilasteatri ettevõtmised. Mehis Heinsaar ja Daniil Harms – see kooslus on iseenesest intrigeeriv, kuigi näha ei jõudnud.

8. Vastan nagu ennegi, et ei leia ühist võrdlusalust. Väiketruppidel on paar uuslavastust hooajas, suurtel repertuaariteatritel terve nimekiri.

9. Tendentsina kõneleb see: a) püsitruppide näitlejate vajadusest end ka uutest kooslustes proovida, b) vabakutseliste vajadusest tööd

leida ja ära elada. Põhimõtteliselt on see hea, kuni rikastab ja mitmekesistab üldist pilti sisuliselt ja kunstiliselt. Dubleerimise ja kommertslikkuse oht jääb, aga loodetavasti sõelutakse välja optimaalne variant repertuaariteatrite ja projektide vahel. Kutseliste ja harrastajate koostööst on sündinud toremaid asju. Määrav on ainult tulemus! Milline väikekooslus püsima jääb ja palju tekib juhuslikumat projektidevahelist kulgemist, näitab niikuinii vaid aeg.

10. Probleme jätkub, vist toob tühi tüli majaja. Aga ülekorrutamine süvendab, mitte ei paranda asja. Räägiks huvitavamast. Jätkub ajaloo- ja eluloonäidendite huvi. Isikulugude mängimine („adamson-eric ad astra“). Ivar Põllu tegi Vahingu-vaatluse „Endspiel“. Andres Keil oli omamoodi usutav Vahing. Ka omaenda lugude rääkimine teatris on in. Taas Keili algatus – „Elud“. Mart Kolditsa tudengilavastus „Kummitus masinas“ koosneb samuti ehedatest pihtimuslikest eneseavamisest. Kas lava kompenseerib elu siirusepuudust? Ometi kaevatakse endiselt eesti teatri tekstikesksuse üle. Kuigi laval on üks üdini teaterlik, kehaline kujund teises kinni, aga katsu tekstita pihtida. Kaevatakse pigem näidendikesksuse üle. Oli mitu trupimprovisatsioonidest koostatud lavastust. Sama vajadus: oma lugusid oma sõnadega jutustada. Loomulik vajadus ju! Seni ka täitsa huvitav. Kuigi tahaks ka parimaid neist lavastustest tihendada, autorid ei raatsi oma leidudest loobuda. Dramaturgi kõrvalpilku oleks alati vaja. „Hecuba pärast“ oli just tänu Maria Leele ülesehituselt struktureeritum ja kompaksem kui muud „isetehitud“ näitemängud.

Seekord on ankeedis ettevõtmiste loetelu eriti pikk. Võib-olla „masu“ positiivne mõju? Kuni kahetsen, et palju jääb nägemata sellestki, mida tingimata tahaks, – on midagi veel oodata! Nüüd nägin lõpuks ära Rakvere Teatri ammuse „Cyrano“ lavastuse. Võin kinnitada: oligi ehtne Saaremäe roll, nagu julgesin veel ilma nägemata ankeeti kirjutada. Seekord loodan ilma nägemata parimate hulka arvata „Maarja kuulutamise“

se“ Theatrumis. Siis jääb lootus, et jõuangi seda vaatama!

BORIS TUCH:

1. NO83 „Kuidas seletada pilte surnud jänesele“ ja Madis Kõivu „Lõputu kohvijoomine“.
2. Edna Mazja „Mängud tagahoovis ehk Because“ ja Jean-Luc Lagarce'i „Meie, kangelased“.
3. Elmo Nüganeni „Meie, kangelased“.
4. Muusikaline kujundus: Peeter Kononov („Kolm öde“ Ugalas). Lavakujundus: Vladimir Anšon („Meie, kangelased“). Koreograafia: NO82,5 („Pekingi ooper“).
5. Ülle Lichtfeldti Solange („Toatüdrukud“) ja Katerina Izmailova („Mtsenski maakonna leedi Macbeth“); Anu Lambi proua Tšissik („Meie, kangelased“).
6. Lembit Ulfsaki Stammgast („Lõputu kohvijoomine“).
7. Andrus Vaariku härra Tšissik („Meie, kangelased“).
8. Sellele küsimusele vastamisega jään häтта. Siin tuleb arvesse võtta nii valitud repertuaari kui ka seda, kuidas see toimib just selles teatris (linnas). See tähendab, kui palju teater: a) vastab oma publiku ootustele; b) arendab tema silmaringi ja maitset. Selles suhtes on arvatavasti teistest edukamad Rakvere Teater ja NO99.
9. Sellised projektid on iseäranis perspektiivikad majanduskriisi oludes, sest nad: mitmekesistavad teatrimaastikku; võimaldavad välja tuua väikeste kuludega lavastusi; avardavad teatrigraafiat.

Väga õnnestunud projekt oli „Mtsenski maakonna leedi Macbeth“, ühendades professionaalseid näitlejaid (peamiselt Rakverest) ja harrastajaid Jõhvi Tuuleveskist.

10. Põhiprobleem on muidugi kriis, mistõttu tuleb teatritel kärpida lavastuskulusid. Esietenduste arvu vähendamine tingib aga külastatavuse languse, see omakorda teatri eelarve kärpe. Tulemuseks on nõiaring, millest väljumine mõnel õnnestub, mõnel mitte. Teine probleem seisneb selles, et „sihtasutuste“ juhtimisstruktuur on kriisiolukorras

ebaefektiivne, kuid Kultuuriministeeriumi sekkumine viib tihti negatiivsete ilmingute ni. Proua Jänese määratud duett Aivar Mäe – Jaanus Kukkk Vene Teatri eesotsas näitas algusest peale üles võimetust, kuid juhtkonna vahetumise ajaks oli teater loominguliselt juba täiesti hävitatud, materiaalne olukord halvenes aga eelneva perioodiga võrreldes veelgi. Mõistuspäraseid põhjendusi ei ole ka „avraalil“, mille ministeerium korraldas Ugallas. Sealjuures armastab proua Jänest väga teha nägu, justkui toimuksid teatrikontaktid Venemaaga tema aktiivsel osavõtul, demonstreerides seejuures oma ebakompetentsust (seda kinnitavad tema sõnad, kutsudes Vene Teatrisse lavastama Oleg Tabakovi, kes on suurepärase mänedžer ja näitleja, kuid lavastab harva ja eriliste õnnestumisteta; huvitav, kas Tabakov ise teadis tol-lasest arvamusalvusest?).

MARGIT TÕNISON:

1. Kris Moori „Homefucking is killing prostitution“. Aga tõstan esile ka Ott Aardami „Poksi“, Andrus Kivirähi näidendit „Ingel, ingel, vii mind taeva...“ (kuigi siin on raske öelda, kas hindan Marko Matvere ja Katriina Laugu võimsa dueti tõttu seda teksti ehk pisut ülegi) ja muidugi Madis Kõivu „Lõputut kohvijoomist“.
2. Paul Claudeli „Maarja kuulutamine“ Theatrumis. Jean-Luc Lagarce'i „Meie, kangelased“ Tallinna Linnateatris. Edna Mazja „Mängud tagahoovis ehk Because“ Eesti Draamateatris.
3. Tiit Ojasoo ja Ene-Liis Semperi „Kuidas seletada pilte surnud jänesele“. Lembit Petersoni „Maarja kuulutamine“. Kaks äärmust. Elamuslikud mõlemad.
4. Kunstnikutöö: Aime Undi „Hingede öö“, Ene-Liis Semperi „Onu Tomi onnike“, Vladimir Anšoni „Meie, kangelased“, Kristel Maamäe „Misanatroop“.
5. Anu Lamp „Meie, kangelastes“, Maria Peterson „Maarja kuulutamises“, Katariina Lauk lavastuses „Ingel, ingel, vii mind taeva...“.
6. Lembit Ulfsak „Lõputus kohvijoomises“,

Andrus Vaarik lavastuses „Meie, kangelased“, Mart Kangro lavastuses „Cant get no / Satisfaction“.

7. Tõnu Oja „Vombatis“ ja „Väärviides“, Märt Avandi „Küüni täitmise lugudes ja lauludes“, Veiko Tubin „Ei teki ega kao“-nimelises kohaspetsiifilises teatriprojektiis Hiiu maal.

8. Theatrumi.

9. Kellele on vaja töötut näitlejat? Pipit Kaubamaja lastenurgas suudab teha ka erihari-duseta inimene, selleks riik näitlejaid ilmselt ei koolita. Miks riik näitlejaid mitmes kohas ja nii suurel arvul koolitab, et näiteks terve kevadel lõpetanud Viljandi kursuse pidi endale ise teatri tegema, sest neile ei olnud lihtsalt kohta? See on vastutustundetu, kui väljenduda leebelt. Aga mida uued väikesed kooslused teatripildis on muutnud/muudavad? Olen liiga vähe jälginud, et teha pädevaid järeldusi. Ja ilmselt on paari lavastuse põhjal ka liiga vara järeldusi teha.

10. Teater tegeles sel „masu“ poolt märgistatud hooajal päris palju iseendaga. Tantsuteater, sõnateater, tudengiteater – ikka ja jälle küsiti iseenda olemise õigustuse, oma ameti spetsiifika, oma töö tulemuslikkuse kohta: kust ma tulen, kuhu ma lähen ja miks ma üldse selle tee valisin?

Filmid, mis räägivad filmi tegemisest, on väga harva huvitavad. Ega teatrigagi paremini ole. Vaid kõige suuremad meistrid suudavad seesuguse mikromudeli pealt tehtud üldistuse sõnastada/lavastada nii, et puudutatuks ei osutu mitte ainult jüngerite, vaid ka lihtsurelike hingekeeled. Teatriaasta andis mitmesugust.

IREENE VIKTOR:

1. Kõige suuremat ootusärevust tekitas kindlasti Madis Kõivu näidendi „Lõputu kohvijoomine“ lavalejõudmine Priit Pedajase käe all. Kõige meeldivamalt üllatas Urmas Vadi „Ballettmeister“ Andres Noormetsa tõlgenduses. Sel hooajal on märkimisväärselt suurenenud ka lavastajate (ja trupi) julgus ise tekste luua ja dramatiseerida, siinkohal jäid enim kummitama Uku Uusbergi

„Pea vahetus” ning Andres Keili, Jekaterina Novosjolova ja Elina Pähklmäe „Elud”.

2. Nikolai Jevreinovi „Kõige tähtsam”, Peca Stefani „Väärviid” – mõlemad tekstid on väga paindlikud, toetades mängulist ning värvikat lähenemist. Nägemata on kahjuks Edna Mazja „Mängud tagahoovis” ja Jean-Luc Lagarce’i „Meie, kangelased”.

3. Erinevatel põhjustel kerkib siinkohal pinnale kolm lavastust: Ojasoo ja Semperi „Kuidas seletada pilte surnud jänesele”, Andres Noormetsa „Ballettmeister” ning Hendrik Toompere „Toatüdrukud”. Neid kõiki ühendab ideeline ja kujunduslik tervikkus, leidlikkus ning trupiihtsus. Pääaegu igal hooajal suudavad Ojasoo ja Semper tuua vaatajate ette lavastuse, mis oma teemaatikal on niivõrd elav ning erk, et leiab ajakirjanduses enneolematult suurt vastukaja ja tekitab teatriväliseid diskussioone, tuletades niiviisi meelde, et teatri funktsioon on olla enam kui õhtune meelelahutus. Noormetsa teos toimib eelkõige tänu lavastuslikele võtetele, tekst võimaldaks ka lihtsamat ja labasemat lahendust, kuid lavastaja on suutnud Eesti ajaloo suurkujude ja -sündmuste üle nalja heites tasakaalu säilitada. „Toatüdrukud” on aga oskuslik klassika tõlgenduse näide, kus teksti eriliselt lõhkumata on saavutatud uudne ja värske tulemus.

4. Muusikaline kujundus: tohutu elamuse pakkusid nii Ardo Ran Varres („Kevade”) kui ka Pärt Uusberg („Pea vahetus”). Lavastajatest on läbimõeldud ja oskusliku muusikalise kujundusega viimastel hooaegadel silma paistnud Andres Noormets („Sajaaastane laps”, „Ballettmeister”). Kunstnikutöö: Ervin Õunapuu „Toatüdrukud” – stiilipuhas, peen, fataalne; Ene-Liis Semperi „Kuidas seletada pilte surnud jänesele” – kaasarääkiv, irooniline, manifesteeriv; Riina Degtjarenko „Lõputu kohvijoomine” – detailitähne, nüansirikas, ajaloolis-müstilist atmosfääri loov. Koreograafia: Ruslan Stepanovi „Kevade” tõlgendus tõestas balleti elujõulisust; Taavet Janseni ja Taavi Eelmaa lavastuse „Viimased korraldused neile, keda ma kunagi olen armastanud” liikumine lõi

paljuütlevalt ängistava õhustiku; Mart Kangro („Can’t get no / Satisfaction”) ehmatas positiivselt oma austust äratava füüsilise vormiga.

5. Täiesti teenimatult on tähelepanuta jäänud Külliki Saldre osatäitmine lavastuses „Kogutud teosed”. Ometi on tegemist psühholoogiliselt terava ning jõulise rolliga. On hea meel tõdeda, et hooajal 2008/2009 on mitmeid häid osatäitmiisi tulnud duodest või triodest, mis näitab partneritunnetuse väärtustamist ning koosloomise oskust. Siia alla kuuluvad naisosatäitjatest näiteks juba auhinnatud Maria ning Laura Peterson („Maarja kuulutamine”) ning Jekaterina Novosjolova ja Elina Pähklmägi („Elud”). Uut taset näitasid aga Ülle Lichtfeldt, Tiina Mälberg ja Anneli Rahkema suvel etendunud „Toatüdrukutes”.

6. Märt Avandi ja Priit Võigemast „Pea vahetuses” – südamluk ning tundlik tandem. Tahaks esile tõsta ka Sten Karpovit („Revident”, „Ballettmeister”, „Koomiku lapsepõlv”), kes vaid mõne aastase lavakogemusega on ennast suutnud juba maksma panna, paeludes omapärase keha- ja miimikakasutusega ning hämmastades tabava publikutunnetusega, millele viitavad oskus kiirelt reageerida ja vastavalt olukorrale kohaneda.

7. Martin Kõivu ja Markus Luige siblivad abilised „Lossis”. Rõõmu valmistas Liina Olmaru („Grafiti”) ja Karin Tammaru („Revident”) koomiliste külgede avaldamine.

8. NO-teater võttis hooajal 2008/2009 ette väga eriilmelisi projekte. Ei juhtu just tihti, et teater julgeb ühel hooajal lasta nii mitmel noorel inimesel lavastajana kätt proovida ja katsetusi teha (Kristjan Sarv „rambo”, Jaak Prints/Alissa Šnaider „Kuus reisijat”, Uku Uusberg „Pea vahetus”, Mart Kase „Startup”). Kuid peab ütlema, et see risk õigustas ennast igati ning kõik need lavastused on üht- või teistpidi eesti teatris oluliseks osutunud.

9. Tegemist on ääretult värskendava tendentsiga, mis näitab, et repertuaariteatrid ei suuda enam ei tegijate endi ega ka vaa-

tajate ootusi ning maitseid rahuldada, kunstilise vabaduse ja isetegemise ihalus paneb looma uusi projekte ja väljundeid. Tõenäoliselt näitab üha lisanduv väike- ja projektiteatrite rohkus ka seda, et repertuaariteatrites lihtsalt ei jätku majanduslanguse oludes kõigile tööd ning seetõttu tuleb n-ö härjal sarvist haarata ja ise midagi luua. Olgugi et ühtpidi on sellised projektid toonud kaasa mitmeid kommertslavastusi, mis kunstilises mõttes just eriti kõrgele ei tõuse, siis teistpidi on nii mõnigi väiketeater (Tartu Uus Teater, PolygonTeater, Teatri-labor ehk nüüdne Cabaret Rhizome) toonud teatrimaastikule uusi tuuli, riskijulgust ning tõestanud, et ka väheste vahenditega on võimalik luua märkimisväärsed lavastusi. Kutseliste näitlejate koostöö harrastajatega on samuti pigem positiivselt mõjunud, lisades lavastustesse siirast innukust ning tegutsemissoovi, näiteks Tartu Uue Teatri „Endspiel“ ja „Elud“ või Uku Uusbergi koostöö Võru Linnateatriga („Mrozeki „Pidu““).

10. Tartlasena kurvastab ja teeb nõutuks Vanemuise draamatrupi jätkuv apaatsus ning entusiasmi puudumine (mõned erandid välja arvatud). On kahju vaadata, et teatritegemine on muutunud pelgalt töökohustuseks ega paku tegijatele endile sugugi lusti. Rõõmsaks teebki uute väiketeatrite tulek – Tartu Uus Teater on esimese hooajaga ennast enamgi kui küll tõestanud, loodetavasti jätkub neil teotahet ning uusi ideid ka edaspidiseks. Eraldi tähelepanu väärivad Von Krahli Teatri projekt „Kas on elu pärast kapitalismi“ ja Tartu Uue Teatri „Kolm värvi. Eesti 2009. Sinine“, mis kumbki ei mahu traditsioonilisse teatriraamistikku, kuid vajadus suhestuda ühiskonnaga ja selle probleemidega laiemalt, otsides selleks erinevaid vorme ja meediume, on kindlasti terovitav.

KATRE VÄLI:

1. „Hecuba pärast“, „Elud“ – kahes äärmuses, ent mõjusad lavastuste alustekstid; üks uskumatult naljakas ja teine raputavalt

masendav, mõlemad siiralt, elavalt ja suure pühendumusega esitatud. Mõlemal juhul on tegemist fantastilise ansamblimängu ja vastastikuse usaldusega. Näitlejad mängivad perfektselt ja mõjusalt. Teksti ja lavastuse valmimisloole kooskulgemise tõttu sobivad vastuseks ka 3. küsimusele.

2. Jean-Luc Lagarce'i „Meie, kangelased“. Mul on hea meel, et tänu sellele on Kafka päevikud eesti keelde tõlgitud ja oli põhjust Kafka loomingut uuesti üle vaadata.

3. Hea Energia festivali „Ei teki ega kao“ – kahtlemata meeldejäävaim suvelavastus, kuigi suurim plusspunkt kuulub asukoha elustamisele, kõigile meeltele mõeldud teatri loomisele, millest osasaamiseks pidi kindlasti mitmel õhtul käima ja „lavaruumis“ kõndima; ühtlasi uus kogemus vaatajale. Parima kunstnikutöö preemia võiks anda täielikult sisustatud tehaseruumi (l)avastamise eest. Tähelepanu väärivad ka amatöörnäitlejate ja professionaalide koostööd, näiteks „Augustikuu teemaja“ ja „Mtsenski maakonna leedi Macbeth“.

4. Vanemuise „Kevade“ muusikaline kujundus ja koreograafia – suurepärase muusika ja koreograafia sünergia, lisaks tuntud tüvitteksti meisterlik esitus tantsukeeles rahvusvahelise tegijaskonnaga. NO80,5 lavastuse „Kuus reisijat“ koreograafia – haarav, tuues esile nooruslikku haavatavust.

5. Külliki Saldre ja Hilje Murel Vanemuise „Kogutud teostes“ – pinev ja mõlema näitlejanna parimaid oskusi väljatoov osatäitmine. Katariina Lauk lavastuses „Ingel, ingel, vii mind taeva...“ – lihtsalt mõjus. Ülle Lichtfeldt lavastustes „Toatüdrukud“ (kogu kolmik väärivad esiletõstmist) ja „Mtsenski maakonna leedi Macbeth“.

6. Ago Anderson „Ballettmeistris“ – tõeline koomiline talent, suurepärase kehaplastika.

Marko Matvere lavastuses „Ingel, ingel, vii mind taeva...“ – lihtsalt mõjus. Andres Keil „Endspielis“ – ootamatult hea rollilahendus.

7. Kuna NO83 „Kuidas seletada pilte surnud jänesele“ koosneb valdavalt kõrval-

osadest, nagu enamik selle teatri lavastustest, tooksin parima kõrvalosana esile Marika Vaariku esitatud kultuuriministri.

8. Endla ja Rakvere Teater pakuvad võrdlemisi mitmekesist pilti, mõeldud erinevatele sihtrühmadele, nii algupärandeid kui tõlkenäidendeid, kasutades ära oma näitlejate oskusi ja eripära; kaalukeel kaldub rohkem ehk Pärnu teatri poole.

9. Olemas oleva dubleerimisega küll tegemist ei ole (mitmedki lavastused vanades ja väärimates teatrites, nagu Vanemuine Tartus ja Eesti Draamateater Tallinnas, pakuvad pigem pettumust, rollistampe ja vähe lavastuslikku värskust), ootaksin rohkem lahendusjulgest ja uute lavastamisviiside otsinguid.

10. Jõudu ja vastupidamist Võru Linnateatritele sama julgete tekstide ja lahenduste otsimisel.

PARIMAD LAVASTUSED 2008/2009

Teatrihooaega 2008/2009 hindas kaksikümmend viis teatrikriitikut ja -uurijat.

1. Tiit Ojasoo ja Ene-Liis Semper, „Kuidas seletada pilte surnud jänesele“, NO83.
Lavastajad Tiit Ojasoo ja Ene-Liis Semper. – 12 häält.
2. Jean-Luc Lagarce, „Meie, kangelased“, Tallinna Linnateater.
Lavastaja Elmo Nüganen. – 10 häält.
3. Madis Kõiv, „Lõputu kohvijoomine“, Eesti Draamateater.
Lavastaja Priit Pedajas. – 7 häält.